

MALMÖ HÖGSKOLA
Hälsa och samhälle

JÄMSTÄLLDHET OCH SAMKÖNADE RELATIONER

FEM UNGA KVINNORS TANKAR OM
JÄMSTÄLLDHET OCH MAKT I LESBISKA
PARFÖRHÅLLANDEN

SARA KARLSSON

JÄMSTÄLLDHET OCH SAMKÖNADE RELATIONER

FEM UNGA KVINNORS TANKAR OM JÄMSTÄLLDHET OCH MAKT I LESBISKA PARFÖRHÅLLANDEN

SARA KARLSSON

Karlsson, S. Jämställdhet och samkönade relationer. Fem unga kvinnors tankar om jämställdhet och makt i lesbiska parförhållanden. *Examensarbete i socialt arbete 10 poäng*. Malmö högskola: Hälsa och Samhälle, enheten för socialt arbete, 2007.

Equality and same sex relationships. Five young women's thoughts about equality and power in lesbian relationships.

Abstract

Studiens syfte är att undersöka hur personer som lever i samkönade relationer relaterar till och reflekterar kring begreppen jämställdhet och makt. Undersökningen bygger på kvalitativa intervjuer med fem unga kvinnor om deras syn på jämställdhet samt vad de anser påverkar jämställdhet och makt i samkönade relationer. Informanterna associerar främst jämställdhetsbegreppet till förhållandet mellan kvinnor och män, men använder det också för att beskriva maktrelationer i samkönade parförhållanden. Jämställdhet kan utifrån kvinnornas utsagor delas upp i konkret och abstrakt jämställdhet. Det visar sig att några av informanterna har olika bedömningskriterier för vad som är jämställdhet i en samkönad respektive en olikkönad relation och samtliga informanter menar att det är lättare att leva jämställt tillsammans med en person av samma biologiska kön. Det blir genom studien tydligt att biologiskt kön anses vara den variabel som har störst inverkan på vår maktposition i samhället samt i parförhållanden och att maskulinitet och överordning främst kopplas till den biologiska maskroppen medan feminitet och underordning kopplas till den biologiska kvinnan. Konstruktion av maskulinitet samt feminitet ses inte som lika relevant för maktförhållanden i ett samkönat förhållande som i ett olikkönat. Informanterna lyfter också fram andra strukturella maktordningar som de menar påverkar jämställdhet i samkönade parförhållanden liksom parförhållandet som institution.

Nyckelord: genus, heteronormativitet, jämställdhet, kön, lesbiska parförhållanden, makt, samkönade relationer, queerteori.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	3
Problemformulering	3
Syfte	4
Frågeställningar	5
2. METOD	5
Intervju som metod	5
Urval och avgränsningar	6
Upplägg och genomförande av datainsamling	7
Bearbetning av data	8
Etiska aspekter	9
Giltighet, trovärdighet och generaliserbarhet	10
3. FORSKNINGSLÄGE	12
4. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH ANALYTISKA VERKTYG	15
Genusteori enligt Yvonne Hirdman	15
<i>Kön och genus</i>	15
<i>Genussystemet och genuskontrakt</i>	15
Queerteori	16
<i>Kön/genus och performativitet</i>	16
<i>Heteronormativitet och den heterosexuella matrisen</i>	17
Intersektionalitet	17
5. REFLEKTIONER KRING JÄMSTÄLLDHET OCH MAKT I SAMKÖNADE RELATIONER	18
Presentation av informanter	18
Om jämställdhet	18
<i>Tankar om jämställdhet i samhället</i>	19
<i>Att leva jämställt i ett parförhållande</i>	21
<i>"Man är nöjd för att man ska vara nöjd och inte för att det är bra" – skilda jämställdhetskriterier för olika slags förhållanden</i>	22
<i>Jämställda flator, ojämställda heteron?</i>	24
<i>Vad påverkar jämställdhet och makt i samkönade relationer?</i>	26
<i>"Man gör lite mer vad man vill liksom" – frihet från könsmaktsordningen?</i>	26
<i>Andra maktordningar - intersektionalitet</i>	30
<i>Själva tvåsamheten</i>	32
<i>Allting värderas</i>	34
6. SAMMANFATTNING	35
7. AVSLUTANDE DISKUSSION	36
REFERENSFÖRTECKNING	39
BILAGA 1	42
BILAGA 2	43

1. INLEDNING

Kvinnor i min omgivning kan inför mig beklaga sig över sin partner och avundsjukt säga: ”Det vore så mycket lättare att vara tillsammans med en tjej! Jag förstår mig verkligen inte på honom!” I ett samhälle som till mångt och mycket struktureras kring kön, och där de två könen man och kvinna konstrueras som varandras motsatser, menar jag att uttalandet ovan kan vara berättigat. Det är inte konstigt att det uppstår svårigheter i att kommunicera och uppfylla varandras behov i den heterosexuella tvåsamheten och heller inte konstigt att det uppstår maktskillnader. Könnsrollerna, som vi insocialiseras i från födseln, är något som vi konstruerar dagligen utifrån vår könsidentitet och andra människors förväntningar på oss. Vi har svårt att tänka utan könskategorierna och personer som varken identifierar sig som män eller kvinnor, eller som vi inte direkt kan ”könsbestämma”, skapar stor osäkerhet, förvirring och ibland ilska.

Den heterosexuella parrelationen har problematiserats och i många fall förkastats av feministiskt engagerade kvinnor och genusforskare alltsedan kvinnorörelsens begynnelse. Könsmaktsordningen som finns i samhället, enligt vilken gruppen män är överordnad gruppen kvinnor, avspeglar sig även i heterosexuella parrelationer som upplevs som jämställda, men också de skapas kring över- och underordning (Se t ex Holmberg, 1993). Vissa feminister har sedan dess undvikit vad de kanske ser som det största förtrycket genom att avsäga sig fasta parrelationer med män och/eller genom att enbart ha parförhållanden med kvinnor. De har ansett att det varit lättare att leva i enlighet med sin feministiska ideologi tillsammans med en kvinna än med en man.

Biologiskt kön verkar således spela roll för många individer när det gäller tvåsamheten. Vissa menar att skilda kön är ett hinder för förståelse och gemenskap medan andra väljer en partner med samma biologiska kön för att undkomma underordning i sin kärleksrelation.

Idén till den här studien fick jag när jag läste en text av Ulrika Dahl i vilken hon diskuterar kring jämställdhet som ett heteronormativt begrepp (Dahl, 2005a). Jag har också fått inspiration till undersökningen genom att själv leva i parförhållanden med kvinnor där jag efterhand funderat mycket kring jämställdhet och makt.

Problemformulering

Kvinnorörelsen har länge arbetat för en mer rättvis fördelning mellan könen och i Sverige är nu jämställdhet ett begrepp som står högt i kurs på den politiska dagordningen. Sverige ses av många som ett föregångsland när det gäller jämställdhet och undersökningar visar att svenska heterosexuella par är bland de mest jämställda i världen. Svensk jämställdhetspolitik bygger på det feministiska grundtesen att de biologiska könen män och kvinnor innehar olika maktpositioner i samhället utifrån sin biologiska könstillhörighet samt att denna maktordning till stor del dominerar över andra maktordningar. Jämställdhetspolitiken tar oftast sin utgångspunkt i den heterosexuella parrelationen (vi kan t ex se att vårt samhälle inte är jämställt när undersökningar visar att kvinnor tar mer ansvar för det obetalda hushållsarbetet än vad deras partner gör) och det heterosexuella förhållandet ses också som slutmål för jämställdheten (”då de heterosexuella parrelationerna är jämställda har vi uppnått jämställdhet”) Jämställdhetspolitiken kan därför sägas

bygga på ett heteronormativt antagande om att kvinnor och män begär varandra. Resultatet av detta begär bör alltid vara parrelationer och tvåsamheten ses som eftersträfvansvärd. (Dahl, 2005a).

Vad är då jämställdhet? Då graden av jämställdhet ska mätas görs det ofta genom att, med utgångspunkt i uppdelningen av befolkningen i kategorierna kvinnor och män, studera eventuella skillnader i antal timmar av betalt respektive obetalt arbete, hur mycket pengar respektive grupp i genomsnitt har i plånboken samt antal män och kvinnor i olika rum, yrken, utbildningar och maktpositioner.¹ En aspekt av jämställdhetspolitiken är att förändra den ”traditionella” arbetsfördelningen mellan man och kvinna genom att omdefiniera vad som är möjligt för ”en riktig kvinna” respektive ”en riktig man” att *göra*. Även om jämställdhetspolitiken har förändring som mål är det fortfarande kategorierna män och kvinnor vi utgår från i jämställdhetsarbete. Därmed upprätthålls uppdelningen i två kön samtidigt som jämställdhetsförespråkare menar att de vill förändra innebörden och betydelsen av genus. Således både antas och skapas könsskillnader i jämställdhetsdiskussioner. Men vad är då målet med jämställdhetsarbetet, är det att kategorierna ska bestå men vara jämställda eller att de efter ett likställande ska upphöra? Vad är det som ska jämsställas?

Syfte

Det verkar således som att maktojämlighet och dess motsats jämställdhet till stor del handlar om förhållandet mellan kvinnor och män och grundas på biologiskt kön. Mot bakgrund av detta har jag blivit intresserad av jämställdhet i samkönade relationer. Utifrån könsmaktsordningen borde en parrelation som består av två individer med samma biologiska kön ha större möjlighet att vara jämställd. Kan det vara så? Är jämställdhet som begrepp överhuvudtaget relevant för en beskrivning av maktrelationer i ett homosexuellt förhållande²? Syftet med min uppsats blir att undersöka hur personer som lever i samkönade parrelationer relaterar till och reflekterar kring begreppen jämställdhet och makt. Jag är således *inte* intresserad av att mäta graden av jämställdhet i relationerna utan jag vill istället ta reda på vad dessa personer har för tankar om jämställdhet i samhället och i parrelationer och om eller hur de kopplar samman detta med biologiskt kön. Jag vill undersöka om könsroller och skapandet av kön inte ses som relevant i samkönade parförhållanden eller om det uppstår liknande roller som i olikkönade relationer som bygger på under- respektive överordning. Vad skapas roller i relationen utifrån om kön inte spelar någon roll? Finns det andra maktordningar än könsmaktsordningen som dessa människor menar påverkar maktförhållandet i relationen (mer)?

Min uppsats kan ses som en del av den förändringsprocess i forskningen om lhbt³-personer som skett på senare tid vilket inneburit ett skifte från att fokusera på offer och homofobi till att istället studera strukturer och heteronormativitet (Dahl, 2005b). Forskning kring grupper i samhället som ej tillhör normen, ”de andra”,

¹ Statistiska Centralbyrån (SCB) har utformat ett jämställdhetsindex som bl a tar hänsyn till skillnaden mellan könen i inkomster, ohälsa, chefer i näringslivet och politiker. Det rör också kvinnomisshandel, dagisbeläggning, skillnader i utbildning samt användning av föräldrapenning.

² Med homosexuella par menar jag i den här uppsatsen ett par där båda personerna har samma biologiska kön och har inget med individernas sexuella identitet att göra.

³ Jag väljer liksom Anna Westerstahl (2004) att i min uppsats använda förkortningen lhbt för gruppen homo- bi och transpersoner. Westerstahl pläderar för att i likhet med det engelska begreppet lesbian-, homosexual-, bisexual- and transgender (lhbt) ha med l-et för att inte osynliggöra lesbiska.

koncentreras ofta på utanförskap, diskriminering och andra svåra levnadsomständigheter. Jag anser att det är problematiskt att ensidigt inrikta sig på dessa negativa aspekter, även om det självklart är viktigt att lyfta fram dem också, och vill med min uppsats försöka motverka detta. Genom mitt syfte vill jag bidra till att uppmärksamma att maktrelationer även finns i samkönade förhållanden vilket på sikt kan leda till ett utökat synliggörande av samkönat partnervåld.

Frågeställningar

Min övergripande frågeställning är: Hur relaterar och reflekterar kvinnor som har förhållanden med andra kvinnor till och kring jämställdhet och makt i lesbiska parrelationer⁴?

För att kunna besvara denna har jag vänt mig till fem unga kvinnor som själva lever i ett samkönat parförhållande med följande underfrågor:

- Vad är jämställdhet?
- Vad påverkar jämställdhet och makt i samkönade parrelationer?

2. METOD

Jag har valt att i min undersökning använda mig av kvalitativ metod i form av intervjuer. Den kvalitativa metoden har fördelar då jag vill ta del av hur mina informanter reflekterar kring begreppet jämställdhet med utgångspunkt i erfarenheten av att själv leva i ett samkönat förhållande. Jag vill undersöka jämställdhetsbegreppets karaktär och vilken innebörd informanterna själva ger begreppet. Eftersom jag är intresserad av att *förstå* snarare än att beskriva och förklara har jag i min uppsats valt ett utforskande forskningsintresse. Jag kommer även att tänga områden som har att göra med informanternas uppfattningar om utbredningen av jämställdhet i samkönade relationer (deskriptivt intresse) samt orsaker till detta (explanativt intresse). Det explorativa forskningsintresset kommer dock att vara min huvudansats.

Intervju som metod

Syftet med mina intervjuer var att få en djupare förståelse och inblick i informanternas tankar och upplevelser av begreppen jämställdhet och makt. En forskare som i en utforskande undersökning vill förstå ett socialt fenomenets form och väsen måste söka upp det i dess egen värld och på dess egna villkor (Rosengren & Arvidsson, 2002). Jag valde därför intervju som metod för att få en större förståelse för den intervjuades livsvärld och perspektiv samt för att kunna utveckla innebörden av informanternas erfarenheter (Kvale, 1997).

Den kvalitativa forskningsintervjun är halvstrukturerad till sin karaktär och varken ett öppet samtal eller ett strängt strukturerat frågeformulär. Jag har genomfört intervjuerna med en intervjuguide som underlag och valt att hålla mig till ett antal temafrågor som mina informanter fått tala fritt kring. Dessa har vid behov följts upp med några följdfrågor som också finns angivna i intervjuguiden.

Intervjun kan varken ses som en objektiv eller subjektiv metod, utan själva kärnan i intervjun är den intersubjektiva interaktionen (Kvale, 1997). En aspekt av kvalitativa intervjuer är att de alltid sker i en social situation och att intervjuaren använ-

⁴ Med lesbiska parrelationer avser jag i denna uppsats ett förhållande bestående av två kvinnor och behöver alltså inte överensstämma med individens sexuella identitet.

der sin person som ett redskap i forskningsprocessen, vilket självklart påverkar forskningsresultatet. Jag menar att denna påverkan är ofrånkomlig och att det därför är viktigt att reflektera över *hur* jag som forskare kan ha påverkat det jag undersöker.

Många av de forskare som verkar inom detta fält är både forskare och subjekt i någon mening (Dahl, 2005b). Intervjuaren kan i sin person besitta ”nycklar” till fältet och i egenskap av sig själv inge förtroende och få mer tillförlitliga och ärliga svar av informanterna. Jag har därför varit tydlig gentemot mina informanter kring min egen position inom området. För vissa har det varit uppenbart genom att jag kontaktat dem via *QXs* internetcommunity *gruiser*⁵ där det på min sida framgår att jag själv definierar mig som flata. För övriga har jag medvetet valt att situera mig som forskare och inför intervjuerna klargöra att jag själv lever i ett samkönat parförhållande. Trots de övervägande positiva effekter jag antog detta fått finnas det också en möjlighet att det kan ha påverkat informanterna negativt i intervju-situationen. Även om jag personligen enbart träffat en av informanterna innan intervjun kan de övriga ha känt sig begränsade i sina svar då lhbt-gruppen i Malmö/Lund inte är särskilt stor. Graden av öppenhet och ärlighet i svaren kan ha påverkats av att jag var tydlig med att jag själv tillhör denna grupp.

Urval och avgränsningar

Jag har valt att intervjua fem unga kvinnor bosatta i Skåne som vid intervjutillfället hade en kärleksrelation med en annan kvinna. I explorativa studier gäller det att välja informanter som är informationsrika och har mycket att bidra med i det ämne forskaren är intresserad av. Det kan vara mer lämpligt att benämna valet av informanter som just val, istället för urval, då det är helt upp till forskaren vilka enheter han/hon väljer ut och anser vara de mest informationsrika (Rosengren & Arvidsson, 2002). Jag har i mitt val av intervjupersoner utgått från en strategisk urvalsmetod och handplockat fem informanter utifrån de kriterier som redovisas nedan.

Jag har i min undersökning valt att enbart ha kvinnor som informanter. Kvinnor har historiskt sett varit mer engagerade än män i den feministiska kampen och även varit de som företrädevis drivit frågor kring jämställdhet. Enligt min egen feministiska förståelse och erfarenhet tvingas kvinnor i större utsträckning än män att reflektera kring och relatera till könsmaksordningen i samhället och i sin vardag, där kvinnor som grupp generellt sett är underordnade män som grupp. Även om de kvinnor jag intervjuat har en kärleksrelation med en annan kvinna behöver de relatera till könsmaksordningen då de även lever och verkar ute i samhället. Jag har medvetet valt informanter med en feministisk övertygelse⁶ eftersom jag tror att detta ytterligare bidrar till att de tänkt kring jämställdhet och makt. Denna reflektion och av mig förmodad större medvetenhet tror jag också avspeglar sig på det samkönade parförhållandet. Jag väljer att intervjua kvinnor som idag lever i ett parförhållande (sambo eller särbo) då jag tror att det är lättare att prata om begreppet jämställdhet både på ett personligt och allmänt plan då det finns ett faktiskt förhållande att relatera till och till viss del att utgå ifrån. Jag väljer alltså kvinnor utifrån dessa kriterier då jag tror att de har tänkt mer kring de frågor och ämnen jag kommer att ta upp i mina intervjuer och därför är de mest informationsrika.

⁵ Ett LHBT-community på internet där varje medlem har en egen personlig sida.

⁶ Jag använder mig av Lena Gemzöes (2002) definition av en feminist som en person som anser 1) att kvinnor är underordnade män och 2) att detta förhållande bör ändras.

Då jag av tids- och utrymmesskäl haft ett relativt litet antal intervjuer har jag inte fokuserat på att fånga in huvudsakliga, viktiga variationer i populationen (lhbt-gruppen) utan istället strävat efter att kvinnorna skulle komma från ett liknande strata avseende utbildningsnivå och ålder. Jag har medvetet sökt informanter som har läst på högskola/universitet samt är ca 25 år. Detta för att materialet skulle bli analyserbart och inte alltför spretigt, då jag är intresserad av att se om det finns likheter i svaren och liknande tendenser i sätten att resonera. Min avsikt med denna studie är därför inte att analysera och dra slutsatser om tankar kring jämställdhet och makt i samkönade relationer utifrån aspekter på ålder, utbildningsnivå, klassbakgrund, etnicitet etc. Likhet i sexuell identitet (homo- bi eller transsexuell) har inte varit relevant för mitt urval då det är erfarenheten av att ha ett kärleksförhållande med en annan *kvinn*a som jag ansett vara viktigast. Jag har därmed bortsett från andra strata såsom klassbakgrund, etnicitet och boende på landsbygd/i stadsmiljö

Upplägg och genomförande av datainsamling

Informanterna har jag kommit i kontakt med på lite olika sätt. Jag har satt upp anslag dels på Genusvetenskapliga institutionen i Lund och dels på café Banjo, ett lhbt-café i Malmö. Genom detta kom jag i kontakt med Frida. Jag har också kontaktat personer via *QX* och frågat om de varit intresserade av att vara med i min undersökning. På så sätt fick jag tag i ytterligare två informanter, Beatrice och Kajsa. Linda kom jag i kontakt med genom en bekant och Nora träffade jag på den extrakurs jag läser denna termin utanför ramen för socionomprogrammet.

Eftersom jag valt kvalitativa intervjuer som metod har jag utformat en intervjuguide innehållande ett antal teman med öppna underfrågor som är kopplade till mina forskningsfrågor. Intervjuguiden har hjälpt mig i intervjusituationen på så sätt att jag inte glömt att ta upp något specifikt delområde. Informanterna har haft möjlighet att tala fritt kring intervjuguidens teman och underfrågorna har främst använts i de situationer då samtalet avtagit. Då jag tyckt att informanten tagit upp något viktigt och intressant har jag följt upp med följdfrågor. Jag har också eftersträvat att ha ett lugnt tempo på intervjuerna och gett informanterna tid att tänka efter och reflektera.

Innan jag utformade min intervjuguide började jag med att studera litteratur på området för att få nya idéer och uppslag och kunna precisera mitt syfte och mina forskningsfrågor. De två delteman som min intervjuguide kom att bestå av är *jämställdhet* och *makt*, vilket både jag och informanterna upplevde som två närbesläktade begrepp. Underfrågorna har till viss del utformats med tanke på de teorier/teoretiska begrepp jag eventuellt tänkt att använda mig av vid en kommande analys av materialet. Syftet med intervjuerna var främst att undersöka hur informanterna reflekterade kring och relaterade till jämställdhet i samkönade relationer, men samtalen kom också att handla om jämställdhet och makt på en samhälls- eller social nivå. Detta för att bredda perspektivet och undersöka om och hur kvinnorna såg kopplingar mellan den samhälls- eller sociala nivån och den privata/interpersonella nivån. Det kändes också lättare att börja prata om dessa ämnen på en mer generell nivå för att sedan gå ned till en specifik nivå, parförhållandet. Jag ville också att informanten skulle känna en trygghet i situationen och själv kunna välja graden av personlighet i intervjun.

Min första intervju med Nora fungerade som en pilotintervju och intervjuguiden utökades med några underfrågor inför nästkommande intervju på grund av intressanta teman och aspekter som hon själv tog upp. Pilotintervjun behövde därför inte kompletteras. Tre av intervjuerna ägde rum i lokal på Hälsa och Samhälle, Malmö högskola och två skedde i grupprum på Universitetsbiblioteket i Lund. Intervjuerna varade mellan 45 min och 80 min och spelades, efter informantens godkännande, in på minidisc. Jag eftersträvade att skapa en god kontakt med informanten och att hon skulle känna sig så trygg i intervjusituationen som möjligt, eftersom jag tror att det skulle påverka intervjun i en positiv riktning. Enligt Steinar Kvale (1997) skapar intervjuaren god kontakt med informanten genom att lyssna uppmärksamt, visa intresse, förståelse och respekt för vad hon säger. Förutom att göra detta valde jag även att vara öppen med min egen position i forskningsfältet, som själv tillhörande den undersökta gruppen, då jag antog att det skulle bidra till en större öppenhet hos informanten och en bättre kontakt.

Flera av intervjuerna följdes av ett personligt samtal då bandspelaren stängts av. Det verkade kännas viktigt för dessa informanter att som avslutning föra ett mer jämlikt samtal där det inte bara var en som pratade och en som ställde frågorna. Kvale (1997) menar att forskningsintervjun inte är ett ömsesidigt samspel mellan två likställda parter. I intervjusituationen råder en bestämd maktasymmetri där intervjuaren definierar situationen, introducerar samtalsämnena och genom ytterligare frågor styr intervjun. Det kändes därför mest etiskt riktigt att i dessa situationer i efterhand väga upp denna maktasymmetri något och dela mina tankar och erfarenheter kring ämnet med intervjupersonen.

Bearbetning av data

Jag har valt att transkribera samtliga intervjuer ordagrant eftersom jag anser att det då är lättare att få en överblick över materialet. Detta resulterade i ca 50 sidor text. Utskrifter av intervjuer är en process då ett muntligt material ska bli skriftligt och innebär därför att materialet tolkas och till viss del översätts (Kvale, 1997). Jag har försökt att vara så noggrann som möjligt och genom att lyssna igenom materialet flera gånger skrivit ut *samtliga* ord som informanten sagt. Detta har underlättats av en god inspelningskvalité. Då informanten med röst eller kroppsspråk betonat någonting har jag markerat detta genom att kursivera ett ord eller en mening. Jag har även markerat skratt och längre pauser. Jag anser att det inte går att undvika aspekter av tolkning då intervjumaterialet skrivs ut. Frågor som var en mening slutar, var det finns en paus, hur lång en tystnad får vara innan den förvandlas till en paus i samtalet är högst tolkningsbara. Jag har dock försökt att behandla samtliga intervjuer på ett liknande sätt och därför gett dem en liknande tolkning. I redovisningen av resultatet använder jag mig i stor utsträckning av citat. Där har jag, för att öka läsbarheten, valt att ta bort vissa småord, s k utfyllnadsord, där de varken gör till eller från för att ge meningen innehåll.

Efter transkriberingen sorterade jag upp mitt empiriska material utifrån mina två frågeställningar i två delteman. Det första kom att handla om jämställdhet i samhället och i parförhållandet, inställning till begreppet samt vad jämställdhet innebär i samkönade respektive olikkönade relationer. Det andra temat kom att handla om vad som *påverkar* jämställdhet och makt i samkönade relationer. Aspekter såsom kön, strukturella maktordningar utöver kön, hur själva tvåsamheten påverkar maktaspekter och hur alla handlingar och beteenden värderas hamnade under detta tema. Genom att sortera upp mina data i olika delteman blev det lättare att

jämföra informanternas svar och tydligare se samband, likheter och olikheter i deras reflektioner och resonemang.

Ända från planeringsstadiet av min studie har jag haft en tanke om vilka teorier som kan vara lämpliga att använda vid en analys av materialet. Då jag strukturerat upp mitt material valde jag slutligen utifrån resultatets innehåll mer specifikt vilka teoretiska begrepp materialet skulle komma att analyseras utifrån. Jag har således i min uppsats valt att mer explicit använda teori då empirin redan insamlats och har därför inte strävat efter att skapa någon induktiv teori eller arbeta deduktivt.

Etiska aspekter

All forskning bör ta forskningsetisk hänsyn och detta är särskilt viktigt då den bedrivs med människor inblandade. Mitt uppsatsämne har godkänts av Etikprövningsnämnden vid Malmö högskola⁷. Ansökan utformades enligt Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (1990). Etikprövningsnämnden har även godkänt den informationsbilaga, i vilken jag kort beskriver uppsatsens bakgrund och syfte, som informanterna inför varje intervju fått ta del av muntligen och skriftligen (se bilaga 2). Samtliga informanter har inledningsvis gett sitt muntliga samtycke till att delta i undersökningen och vid själva intervjutillfället även gett sitt skriftliga samtycke. Informanterna har informerats om att det endast är författaren som kommer att ha tillgång till och kunna lyssna på det inspelade materialet, samt att intervjuerna kommer att avidentifieras vid transkribering. Det ska heller inte kunna gå att identifiera enskilda informanter i den färdiga uppsatsen. Materialet kommer inte att användas till något annat än i forskningssyfte och informanterna har också upplysts om att deras deltagande i undersökningen varit helt frivilligt och att de under intervjun kunnat avböja att svara på en specifik fråga samt när som helst avbryta sin medverkan utan ytterligare förklaring.

Då mitt uppsatsämne kan upplevas vara av privat karaktär finns det en risk att informanterna efter intervjutillfället kunnat känna att de utlämnat sig för mycket. Det har jag försökt att undvika genom att inledningsvis hålla intervjuerna på en generell nivå och tala om jämställdhet och makt i samhället och förhållanden i allmänhet, snarare än att fråga om det specifika förhållandet informanten har just nu. Informanten har därför själv kunnat välja hur personlig hon ville bli och kunnat reflektera kring begreppen makt och jämställdhet utifrån sitt eget förhållande, men kunnat välja att tala i generella termer inför mig.

Att leva i ett samkönat förhållande är inte komplikationsfritt i vårt samhälle utan kan leda till att individen t ex blir utsatt för olika former av särbehandling, diskriminering och trakasserier. Ett deltagande i min undersökning har kunnat leda till att informanten känt sig utpekad som en medlem av lhbt-gruppen och därmed eventuellt kunnat bli utsatt för repressalier p g a detta. Detta har undvikits genom att deltagandet i intervjuerna varit högst frivilligt och jag menar att personer som inte är bekväma med att öppet tala om frågor kopplade till sin sexuella identitet därför inte borde ha anmält sitt intresse eller accepterat att delta i undersökningen. Informanterna löper heller ingen risk för igenkännande i den färdiga uppsatsen vilken kommer att offentliggöras.

⁷ Beslut taget av Etikprövningsnämnden, Hälsa och Samhälle, Malmö högskola, 2006-11-14. Beslut finns hos författaren.

En annan risk för informanterna med koppling till uppsatsens ämne är att ett deltagande i undersökningen kan leda till en ökad reflektion kring jämställdhet i förhållandet, vilket skulle kunna bli en negativ upplevelse om informanten inte tidigare reflekterat särskilt mycket kring ämnet. Detta skulle kunna leda till känslor av otillfredsställelse om informanten ”upptäcker” att förhållandet inte alls är jämställt, vilket i sin tur skulle kunna leda till en relationsmässig kris och en eventuell separation. Jag har medvetet valt informanter som har en feministisk medvetenhet och som ansett att det är viktigt med jämställdhet i samhället och i förhållanden. Tidigare undersökningar har visat att personer som lever i samkönade relationer med ett starkt jämställdhetsideal varit otroligt känsliga för maktobalans i förhållanden och att de aktivt arbetade med att upphäva dem (Weeks m fl, 2001). Detta verkar gälla även för mina informanter. I samtliga intervjuer framkom att personen redan reflekterat mycket kring jämställdhet och makt i allmänhet och även i det egna parförhållandet samt att paret verkade ha en pågående reflektion kring detta, varför denna risk får anses vara obetydlig.

Forskning med människor som deltagare bör tjäna både vetenskapliga *och* mänskliga intressen. Ett centralt mål för samhällsvetenskaperna är att frambringa kunskap som kan förbättra människans situation och ge henne ökat värde (Kvale, 1997). Jag uppfattade det som att ämnet för min uppsats upplevdes som intressant och viktigt av informanterna och att de tyckte det kändes skönt att få tala om det med någon som var fokuserad och intresserad av vad de hade att säga. Informanterna har genom att delta i min undersökning bidragit till att det bedrivs forskning kring en till stora delar osynliggjord grupp i samhället som de själva tillhör. Detta menar jag kan stärka informanternas identitet och självkänsla. Forskning kring parrelationer visar att personer som lever i jämställda förhållanden upplever en större tillfredsställelse med förhållandet och att jämställda förhållanden varar längre (Se t ex Schneider, 1986 och Kurdek, 2005). Att delta i min intervju kan för informanterna eventuellt ha lett till en ökad personlig reflektion kring jämställdhet i förhållandet vars konsekvens kan vara ett mer jämlikt och stabilt förhållande. Detta får ses som positivt om det är en parrelation individen eftersträvar att ha.

Informanterna har inte haft något inflytande över hur jag tolkat materialet. Det är således min feministiska övertygelse, likväl som min position som ung, vit, lesbisk medelklasskvinna som har styrts vad jag valt att lyfta fram i materialet, vilka analysverktyg jag valt ut och hur jag sedan analyserat materialet. Min egen identitet, erfarenhet och värderingar har således påverkat hela undersökningen i form av metodval, teorier, resultat och analys.

Giltighet, trovärdighet och överförbarhet

Begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet utgår till viss del från en positivistisk vetenskapssyn och appliceras lättast på kvantitativa studier. Validitet innebär frånvaro av systematiska mätfel och påvisar om forskaren har mätt det han/hon avsett att mäta (Rosengren & Arvidson, 2002). Jag menar att det är problematiskt att tala om validitet på detta sätt i min kvalitativa studie där jag inte avser att *mäta* någonting utan snarare vill undersöka informanternas upplevelser och tankar. Därför menar jag att det inte går att göra mätfel utifrån denna definition.

Vissa forskare menar att validitetsbegreppet bör användas i kvalitativa studier, men att det till viss del bör ges en ny innebörd. Steinar Kvale (1997) lyfter fram

tre aspekter av validering: *validitet som hantverksskicklighet, kommunikativ validitet* samt *pragmatisk validitet*. Då jag kommer att utföra en explorativ studie och inte har en klar definition av ett av mina huvudbegrepp, jämställdhet och makt, är det ändå nödvändigt för att uppnå god validitet att jag har reflekterat kring vad jag själv menar med begreppen och angett begreppets demarkation (yttre gräns), dvs när anser jag att informanten pratar om jämställdhet och makt och inte. På så sätt kan jag styra intervjuerna och få informanterna att prata om de ämnen jag vill att de ska prata om. Jag har också använt mig av vad Starrin & Renck (1996) kallar för ”probing”, vilket innebär att intervjuaren följer upp informantens svar med uppföljningsfrågor som syftar till att åstadkomma mer fullödiga svar. Jag har under intervjuerna valt att återkommande sammanfatta informantens svar och resonemang för att försäkra mig om att jag uppfattat henne korrekt. Genom denna kontrollerande och ifrågasättande inställning till det informanterna säger uppnår jag det som Kvale benämner validitet som hantverksskicklighet. Mina frågor har varit relativt öppna vilket gett informanten möjlighet att själv formulera ett svar, till skillnad från t ex mer bundna svarsalternativ. Detta menar jag ökar undersökningens validitet. Genom att fråga på olika sätt kring samma ämne har jag ökat chanserna att verkligen fånga in det jag velat undersöka, vilket Svensson (1996) kallar för metodologisk triangulering ”inom metoden”. Den kommunikativa validiteten har jag uppnått främst genom samtal med min handledare. Den pragmatiska validiteten uppnås genom att jag delger mina informanter den färdiga uppsatsen och även försöker få den spridd till intresserad allmänhet, berörda professionella samt minoritetsorganisationer såsom t ex RFSL (RiksFörbundet för Sexuellt Likaberättigande).

Med reliabilitet menas frånvaron av slumpmässiga (osystematiska) mätfel (Rosengren & Arvidsson, 2002). Begreppet brukar översättas med tillförlitlighet i mätning eller trovärdighet. Även detta begrepp menar jag är problematiskt i min studie då den antagligen inte skulle ge samma resultat om den skulle utföras igen och då intervjuguiden inte kan ses som ett oföränderligt mätinstrument. Ett mer användbart begrepp kan därför vara kontextualisering, dvs att giltigheten bör bedömas utifrån sin egen kontext. Därför är jag i min undersökning noggrann med att beskriva hur jag gått tillväga och bearbetat mitt material samt eftersträvat noggrannhet under hela forskningsprocessen. Jag är genomgående i uppsatsen öppen med hur forskningsprocessen fortskridit samt min egen förförståelse, så att läsaren själv kan ta ställning till trovärdigheten av resultaten.

Ur en kvalitativ studie som denna och med ett postmodernt perspektiv, går det inte att dra några generella slutsatser om populationen. Det kan istället vara mer relevant att tala om överförbarhet, dvs att mina slutsatser kan vara tillämpningsbara även på andra studier och situationer. Då jag medvetet valt en i vissa avseenden homogen informantgrupp menar jag att i de fall jag finner likheter i svaren och informanternas resonemang kan dra vissa slutsatser kring hur unga kvinnor mellan 23 och 27 år som studerat i minst tre år på högskola/universitet, har en feministisk medvetenhet samt lever i ett parförhållande med en annan kvinna resonerar kring jämställdhet och makt i samhället och utifrån erfarenheten av att leva i en lesbisk relation. Detta innebär ett antagande om att vissa grundläggande egenskaper såsom ålder, utbildningsnivå och kön, påverkar våra åsikter, värderingar och erfarenheter (Rosengren & Arvidson, 2002). I min studie har jag valt att fokusera på kvinnors tankar och erfarenheter och undersöker därför inte lhbt-gruppen som helhet. Jag menar att mäns tankar kring makt och jämställdhet i en samkönad

relation kan vara mycket annorlunda utifrån en könsmaktsanalys av samhället. Jag begränsar mig också till att inte lyfta fram transpersoner i min studie.

3. FORSKNINGSLÄGE

Det finns sedan tidigare en omfattande forskning kring jämställdhet i heterosexuella förhållanden. En svensk feministisk genusforskare som problematiserat jämställdhet i *den heterosexuella* kärleksrelationen är bl a Carin Holmberg. Holmbergs avhandling *Det kallas kärlek* (1993) är en socialpsykologisk intervjustudie om kvinnors underordning och mäns överordning bland 10 unga par utan barn som anser sig vara jämställda. Hon visar hur paren i vardagen skapar och upprätthåller ett maktförhållande i relationen som återspeglar maktförhållandet mellan könen i dagens samhälle.

Det verkar saknas svensk forskning kring samkönade parrelationer. Det är något som bekräftas av ett flertal forskare inom området som jag tagit kontakt med för eventuella litteraturtips och råd. En banbrytande studie om *våld* i samkönade parrelationer publicerades 2005 av Carin Holmberg och Ulrica Stjernkvist. I *Våldsamt lika och olika* vill författarna genom en kvantitativ undersökning kartlägga förekomsten av våld i samkönade parrelationer och de kommer fram till att 24,9 procent av 2 013 respondenter har utsatts för någon form av psykologiskt, sexuellt och/eller fysiskt våld i en nuvarande eller före detta parrelation.⁸ Författarna poängterar vikten av att ha med konstruktionen av kön som en faktor för förekomsten av det samkönade partnervåldet. De menar att parrelationen i sin essens består av under- och överordning och att det i alla förhållanden därför finns utrymme för en person att dominera över den andra oavhängigt kön och sexuell läggning.

I USA har studier av lhbt-personer en längre tradition i *Gay and Lesbian Studies* och här finns även undersökningar av samkönade parförhållanden och jämställdhet. Jag väljer här att lyfta fram tre undersökningar i vilka det framkommer att samkönade par har en högre ambition att leva jämställt och också i praktiken är mer jämställda än olikkönade par. Författarna menar att detta till stor del beror på att samkönade parrelationer inte struktureras utifrån de ojämlika könsrollerna man – kvinna utan att det finns större frihet för dessa personer att skapa egna roller. *Same sex intimacies: Families of choice and other life experiments* är en intervjustudie, med brittiska och amerikanska personer som identifierar sig som icke-heterosexuella, kring intimitet, relationer och familj. Jeffrey Weeks, Brian Heaphy och Catherine Donovan (2001) lyfter fram skillnader mellan heterosexuella och icke-heterosexuella förhållanden. De hävdar att samkönade par bl a har ett starkare jämställdhetsideal samt saknar givna modeller och könsroller att agera utifrån, vilket informanterna menar skapar större möjligheter till kreativitet och personliga val. Informanterna anser att de har större möjlighet än de flesta heterosexuella att lyckas med att skapa jämställda och demokratiska relationer beroende på att de har samma biologiska kön, vilket de menar innebär att de kan förhandla utifrån en jämbördig nivå. De lesbiska informanterna talar om det positiva i att de slipper påverkas av könsmaktsordning i sitt parförhållande. Ingen av informanterna beskriver sitt förhållande som en maktfri zon, men de flesta menar att de är jämställda i det stora hela.

⁸ Denna siffra avser hela lhbt-gruppen och inte enbart kvinnor som lever i ett förhållande med en annan kvinna.

I *Lesbian lifestyles: women's work and the politics of sexuality* visar Gillian Dunne (1997) hur viktigt det är att ta med sexualitet (sexuell identitet) som en aspekt i förståelsen av vad som påverkar kvinnors hem- och yrkesarbete. Dunne har följt 60 lesbiska kvinnor som lever i parförhållanden och beskriver hur de formar yrkesliv och familjeliv när det inte självklart struktureras utifrån heterosexuella könsroller. Då maktförhållandena i relationen inte utgår från könsmaktsordningen menar författaren att maktutövande blir mer tydligt och ses som illegitimt. Informanterna beskriver att de har större frihet att själv forma roller inom förhållandet och att det därmed är lättare att skapa mer jämställda relationer. De relativt fasta rollerna butch och femme⁹ menar Dunne är mycket ovanliga inom den lesbiska världen. Jämställdhet värderas högre av lesbiska och enligt författaren är de mindre bekväma med att dominera eller att domineras i sin relation. Områden som kan skapa maktojämlikhet är pengar, vem som äger bostaden samt känslomässigt engagemang i förhållandet och den andra. De flesta kvinnorna i Dunnes studie hade ett förhållande där hushållsarbetet delades upp rättvist och det fanns en låg grad av specialisering av arbetsuppgifter. Många av kvinnorna poängterar också att de inte relaterar utförandet av hushållssysslor till sin kvinnoroll och könsidentitet. De behövde inte känna sig som ”dåliga kvinnor” om det inte uppfyllde sina plikter hemma. En annan slutsats Dunne gör är att kvinnornas yrkesarbete i lesbiska relationer i allmänhet inte påverkades av hur mycket tid de lade ner på det obetalda hemarbetet.

Suzanne Slater (1999) påvisar i *The lesbian family life cycle* de speciella band och stressfaktorer som påverkar lesbiska familjer och konstruerar också en femstegsmodell för den lesbiska familjens livscykel. Författaren bygger sina resultat på ett mångårigt terapeutiskt arbete med enskilda lesbiska och lesbiska familjer. Slater menar att lesbiska i större utsträckning än heterosexuella uppnår jämställdhet i sina relationer, men att jämställdheten försvåras av könskonstruktioner och hur lesbiska lär sig att vara kvinnor. Under uppväxten möts flickor av massivt motstånd då de försöker tävla eller dominera inom något område och i vuxen ålder menar Slater att kvinnor därför får svårt att ställa krav, bli på sin partner. I många feministiska lesbiska kretsar likställs dominans med ett manligt beteende vilket ses som mycket negativt. Slater hävdar att skillnad i inkomst i ett lesbiskt par inte behöver betyda en maktskillnad i förhållandet, vilket det oftast gör hos heterosexuella par. Lesbiska har pga sin kvinnoroll svårt att se sig själva som försörjare eller beroende utan ser sig själva som i första hand arbetare.

Någon som ifrågasätter att samkönade par ofta beskrivs som så jämställda är sociologen Christopher Carrington. Han problematiserar i boken *No place like home: relationships and family life among lesbians and gay men* (1999) förhållandet mellan jämställdhet och samkönade relationer. I sin intervju- och observationsstudie av samkönade par (både kvinnor och män) visar Carrington på hur t ex klass, yrke och tillgång till arbete/karriär påverkar fördelningen av hushållsarbetet. 25 % av de deltagande paren visar på en jämlik uppdelning av hushållsarbetet medan 75 % uppvisar ett mer specialiserat mönster där ena parten yrkesarbetar och den andra tar ett större ansvar för hushållet. Trots detta anger majoriteten av respondenterna att de har ett jämlikt förhållande. Författaren menar att det är viktigt att skilja mellan uppfattningar om vad som är *jämställt* respektive *rättvist* och att det som upplevs som rättvist (t ex att båda bidrar med olika saker till det gemensamma livet) inte behöver vara jämställt. Carrington lyfter också fram att

⁹ Butch/femme-paret är en lesbisk kärleksrelation där den ena parten genom utseende och beteende gestaltar maskulinitet och den andra har ett feminint genusuttryck.

hushållsarbete innebär en konstruktion av kön och att det inte kan ses som könsneutralt arbete.

Susan Oerton (1997) efterlyser i artikeln "*Queer housewives?*": *Some problems in theorising the division of domestic labour in lesbian and gay households* kön som en analytisk variabel då vi undersöker samkönade par. Samkönade par ses enligt författaren alltför ofta som tomma på genusskapande processer och praktiker vilket hon menar är en felaktig uppfattning. Detta leder till en föreställning om att dessa förhållanden är jämställda med utgångspunkten att biologiskt kön är avgörande för individens maktposition. Hon menar dock inte att vi ska heterosexualisera det samkönade paret och leta efter en kvinnoroll och en mansroll, men heller inte att fördelning av hushållsarbete sker helt enligt individernas önskemål och personligheter. Oerton anser att det vore förvånande om inte även homosexuella relationer påverkas av de sätt som genus är djupt inrotat i maktrelationer och hävdar att det är en del av det feministiska projektet att se att genus spelar roll inom alla sociala arenor.

En författare som menar att könskonstruktion inte verkar ha någon relevans för maktförhållanden i samkönade par är Kath Weston. Hon diskuterar i *Families we choose: lesbian, gays, kinship* (1991) parförhållanden, familjebildande och släktskap i förhållande till homosexuella. Boken bygger på ett antropologiskt fältarbete i San Francisco 1985-1986. Weston skriver att butch/femme-paret hos lesbiska, som var vanligt 1940-1960, inte har någon motsvarighet bland samkönade par bestående av män. Under 1970-talet rådde inom gay-världen ett androgynitetsideal, vilket gick tillbaka under 1980-talet. Fältarbetet visar att butch/femmeidentifikationerna inte var särskilt vanliga bland de lesbiska kvinnorna samt att i de fall de förekom sällan sammanföll med en arbetsfördelning där butchen yrkesarbetade och femmen tog ett större ansvar för hushållsarbetet. Båda var istället yrkesarbetande och ekonomiskt självständiga. Weston menar därför att olikhet i könskonstruktion inte går att koppla till maktskillnader mellan partnerna.

Samtliga studier jag valt att lyfta fram om samkönade relationer som bl a behandlar jämställdhet är kvalitativa undersökningar där forskaren i flera fall själv är en medlem av lhbt-gruppen. Samtliga studier visar att det ofta finns ett starkt jämställdhetsideal bland samkönade par, men det råder delade meningar om hur jämställda samkönade par är i praktiken. Då jag anser att jämställdhet är ett heteronormativt begrepp har jag under studiens gång särskilt intresserat mig för om kön och könskonstruktion inte har någon relevans för jämställdheten i samkönade relationer. Forskarna är också oense kring om det är relevant att fokusera på könskonstruktion som en maktvariabel i samkönade relationer. Flertalet av studierna lyfter fram andra variabler såsom t ex ekonomi, vem som äger bostaden och känslomässigt engagemang i förhållandet som de menar kan påverka maktförhållanden i samkönade relationer.

När de amerikanska studierna diskuterar jämställdhet och avser att "mäta" graden av jämställdhet i förhållandena görs det i flera fall utifrån yrkesarbete och hushållsarbete och hur dessa relaterar till varandra. Vad som är viktigt att komma ihåg är att den samhälleliga kontexten i USA och Sverige är olika. I Sverige finns ett starkare jämställdhetsideal bland allmänheten och det råder i stort sett konsensus kring jämställdhet som politiskt mål. Det kan därför vara problematiskt att applicera de amerikanska undersökningarnas resultat på svenska förhållanden. I min

uppsats vill jag därför studera hur samkönade par reflekterar kring jämställdhet och vad de anser påverkar maktrelationer i förhållandet i en svensk kontext.

4. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH ANALYTISKA VERKTYG

I min uppsats utgår jag från ett feministiskt konstruktivistiskt perspektiv tillsammans med en postmodern syn på kunskap där vetenskap ses som en social praktik snarare än som något objektivt. Det postmoderna synsättet utgår från att det inte finns någon sann och naturgiven verklighet utan att människor tillsammans skapar den sociala verklighet de lever och förhåller sig till (Kvale, 1997). Som analytiska verktyg har jag valt ut teoretiska begrepp från två feministiska teoretiker: Yvonne Hirdman och Judith Butler samt presenterar i detta avsnitt även intersektionalitetsbegreppet.

Genusteori enligt Yvonne Hirdman

Begreppet genus och genussystem introducerades i Sverige i slutet på 1980-talet av historikern Yvonne Hirdman (Hirdman, 1988).

Kön och genus

Hirdman översatte då det engelska ordet *gender* till genus och menar med detta begrepp de sociala och kulturella konstruktioner som tillskrivs den fysiska kroppen. Hon ansåg att begreppet var användbart då vi vill skilja kultur (genus) från biologi (kön) och att genusbegreppet har fördelar framför t ex ”roll” och ”socialt kön” då det visar på att det finns ett mer symbiotiskt förhållande mellan biologi och sociala praktiker (Hirdman, 2001).

Genussystemet och genuskontrakt

Genussystemet ska förstås som: ”en dynamisk struktur (system); en beteckning på ett ”nätverk” av processer, fenomen, föreställningar och förväntningar, vilka genom sin interrelation ger upphov till ett slags mönstereffekter och regelbundenheter” (Hirdman 1988, s 51). Enligt Hirdman är genussystemet den mest grundläggande ordningen i samhället och förutsättningen för andra sociala ordningar. Genussystemet fungerar enligt två principer/logiker: *isärhållningens princip* och *den manliga normens primat*. Könen hålls isär genom att de görs dikotoma. De tillskrivs skilda egenskaper och hänvisas till skilda aktivitetsfärer som inte bör blandas vilket ofta hänförs till biologin och att dessa roller är ”naturligt” givna. Allting kan inordnas under de motsatta kategorierna kvinnligt och manligt:

”Det är som om vi bevittnat ett slags förstärkningsprocesser där det tycks som om genus smittar av sig, först på kläderna, sedan på sakerna, därefter på sysslorna och de platser där sysslorna görs – för att sedan återföras till kropparna. Vi får kedjor av sammanhängande Han:igheter och Hon:igheter. Kropparna, i alla sin tydliga olikhet, har uppenbarligen aldrig räckt till för att hålla isär formerna maskulinum och femininum, utan de tycks ständigt ha krävt förstärkning.” (Hirdman 2001, s 72)

Könen ordnas hierarkiskt genom att det manliga könet tillskrivs ett högre värde och en överordnad maktposition. Män utgör normen för det normala och det allmängiltiga och genussystemet återskapas genom sina logiker sig självt. Genussystemet kommer till uttryck i *genuskontrakt* enligt vilka spelreglerna ges för hur könen ska förhålla sig till varandra, som bygger på föreställningar om vad som är kvinnligt respektive manligt. Genuskontraktet kan därmed ses som en slags opera-

tionalisering av genussystembegreppet, men bör inte ses som ett jämbördigt kontrakt. Genuskontraktets gränser är inte alltid tydliga utan innehar gråzoner och inslag av förhandling vilket kan leda till konflikter. Individen kan också välja att bryta mot genuskontraktet, men riskerar då att avsexualiseras eller avkönas, vilket innebär att han/hon ställs utanför den heterosexuella begärsmarknaden (Hirdman, 2001).

Genussystemet kan förändras genom att isärhållandets logiker och praktiker försvagas, vilket leder till att den manliga överlägsenhetsnormen ifrågasätts. Gränsöverskridanden innebär dock ofta att den manliga normen sofistikerats eller flyttar och Hirdman menar att en svårighet för en uppluckring av genussystemet är könens olika roll i fortplantningen vilka hon hävdar ständigt återföder och bekräftar könens dikotomi. Hirdmans modell för könsmässig under- och överordning bortser helt från sexualitet i sin maktanalys, något som inte saknas i den andra teoribildning jag valt, queerteori.

Queerteori

En postmodern teoribildning som av feminister bl a har använts för att belysa mångfald och skillnad inom kategorin kvinnor är queerteori. Istället för att se på sexualitet som en biologisk drift fokuserar queerforskare på hur sexualitet konstrueras och historiskt har konstruerats samt hur det hänger samman med konstruktionen av kön och makt. Don Kulick (1996) definierar queer som ”alla som ställer sig utanför den normativa heterosexualiteten, dvs alla som ifrågasätter heterosexualitetens oupphörligt förekommande anspråk på att vara målet och meningen med livet” (s 9). Queerteori kan inte ses som *en* teori, utan snarare som ett samlingsnamn på olika kritiskt granskande perspektiv på sexualitet. Det som förenar de olika perspektiven är att de alla betraktar den normativa heterosexualiteten som ett problem som bör förklaras (Ambjörnsson, 2006 och Kulick, 1996 och Rosenberg, 2002).

En av de mest inflytelserika queerforskarna är den amerikanska filosofen Judith Butler. Hon myntade under 90-talet begreppen performativitet och den heterosexuella matrisen.

Kön/genus och performativitet

Butler kritiserar uppdelningen som många samtida feministiska teoretiker gör av individen i kön (biologi) och genus (kultur) och menar att denna uppdelning tenderar att återskapa föreställningen om att det existerar en naturlig, förkulturell och ursprunglig kvinnlighet och manlighet. Hon anser att kön och genus måste ses som socialt konstruerade i lika stor utsträckning och att ett särskiljande därför är irrelevant. Kön ser Butler som en effekt av våra sociala och kulturella föreställningar om vad biologiskt kön är, inte ett uttryck för en inneboende könsbaserad essens hos människan. Hon menar att biologin måste tolkas för att bli begriplig för oss och kön/genus ser hon istället som iscensättningar av kvinnlighet och manlighet som kommer till uttryck i upprepade handlingar. Dessa upprepade handlingar är det som skapar könskategorierna man och kvinna och Butler kallar detta könsliga iscensättande av handlingar och tal för *performativitet* (Butler, 1990). Hon hävdar att det inte finns någon kärna av manlighet ”bakom” eller ”före” de genustypiska handlingarna utan manlighet skapas just och enbart genom performativiteten. Manlighet och kvinnlighet hänger således inte automatiskt ihop med det biologiska könet utan kvinnlighet kan också tillskrivas en person med mans kropp

och vice versa (Butler, 2005). Butler poängterar att kön är något vi *gör*, inte något som vi är.

Heteronormativitet och den heterosexuella matrisen

Två närliggande begrepp är heteronormativitet och den heterosexuella matrisen. *Heteronormativitet* innebär ett antagande om att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt. Grundläggande för begreppet är en binär könsuppfattning samt en hegemonisk heterosexuell norm. Med *den heterosexuella matrisen* (matris = måttstock, form eller ritning) vill Butler visa på hur heterosexualiteten som norm präglar hela vår kultur (Gemzöe, 2002). Enligt denna matris organiseras kroppar, genus och begär och tar sin utgångspunkt i tre antaganden; att det enbart finns två könskategorier (kvinna-man), att dessa könspositioner kroppsligt och beteendemässigt står i motsatsförhållande till varandra samt att de förväntas begära varandra. För att uppfattas som godtagbara män och kvinnor krävs att vi presterar rätt sorts kopplingar mellan kön, genus och begär och uttryck för kvinnlighet och manlighet görs därmed inom ramen för en förväntad heterosexualitet. För Butler existerar kategorierna man och kvinna enbart inom denna heterossexualiserade förståelseram och därför är det nödvändigt att i analyser av genus även lyfta fram sexualitet som en variabel (Butler, 1990). Det är också viktigt att se hur andra maktstrukturer såsom t ex klass och etnicitet kan påverka kopplingen mellan kropp, genus och begär (Ambjörnsson, 2006).

Intersektionalitet

Intersektionalitetsbegreppet syftar till att belysa hur olika kategorier såsom klass, kön, etnicitet, sexuell preferens, funktionshinder etc samverkar och bestämmer människors sociala position. Tillsammans fungerar dessa kategorier som indelningsmekanismer och markörer för social ojämlikhet och därmed makt (Molina och de los Reyes, 2003). Om makten reduceras till ensidiga kategorier får vi en ensidig förståelse för hur över- och underordning skapas och genom att enbart tala om kvinnor (kön) som en enhetlig grupp förbiser vi den sociala ojämlikheten baserad på t ex klass som finns inom denna grupp. Samma sak sker när vi enbart fokuserar på samhällsklass; vi förbiser den hierarki som finns inom en klass som baseras på t ex kön och etnicitet. Identitet är således alltid kontextbunden och intersektionalitetsbegreppet får oss att undvika att tänka stereotypt då det belyser att kategorierna vi använder oss av inte är enhetliga. Inom begreppet ryms en förståelse för att maktasymmetriens dimensioner (och deras effekter) är oupplösligt förbundna med varandra genom en dynamisk interaktion och i en intersektionalitetsanalys undersöks hur de olika maktaxlarna interagerar och samverkar. Det går således inte att förstå maktdimensionerna additivt, dvs att vi betraktar dem var för sig utan att se på hur de samverkar (Lykke, 2001 och de los Reyes & Mulinari, 2005).

Min ambition i uppsatsen är inte att ha ett intersektionellt perspektiv, utan jag kommer snarare att använda intersektionalitetsbegreppet som ett verktyg i delar av analysen.

Nedan kommer jag bl a att undersöka hur informanterna i sina resonemang talar om kön och genus och om eller hur det kan hänföras till en traditionell feministisk förståelse av kön/genus (Hirdman) eller innebär en mer queer inställning till kön (Butler). Då jag själv i uppsatsen använder kön och genus ansluter jag mig till en queerteoretisk förståelse av begreppen.

5. REFLEKTIONER KRING JÄMSTÄLLDHET OCH MAKT I SAMKÖNADE RELATIONER

I detta kapitel har jag valt att sammanföra resultat och analys. Jag har också valt att i stor utsträckning presentera informanternas svar i form av citat från intervjuerna då jag menar att dessa uttalanden är mycket talande för deras sätt att tänka kring jämställdhet och makt i lesbiska relationer. Genom att på ett oredigerat sätt presentera informanternas resonemang vill jag också öka läsarens möjligheter att själv ta ställning till analysens rimlighet. Jag inleder detta avsnitt med en presentation av mina informanter.

Presentation av informanter

Utifrån mina urvalskriterier är samtliga informanter kvinnor mellan 23 och 27 år gamla som har studerat mellan 6 och 11 terminer på högskola/universitet och just nu har ett förhållande med en annan kvinna. Förutom Beatrice, som vid intervju-tillfället var arbetssökande, studerar samtliga informanter och är nu i slutet av sina utbildningar. Det är bara Kajsa som bor tillsammans med sin flickvän. Nora som har varit tillsammans med sin flickvän i ca 8 månader har tidigare haft ett kortare förhållande med en tjej och innan dess enbart haft relationer med killar. Nora definierar sig idag som bisexuell/queer. Beatrice har varit tillsammans med sin tjej i ca 9 månader och har tidigare haft ett förhållande med en tjej på ett år som var ett distansförhållande under större delen av tiden. Hon definierar sig själv som homosexuell. Frida har varit ihop med sin flickvän i 14 månader och har tidigare haft förhållanden både med killar och med tjejer. Hon definierar sig själv som bisexuell. Lindas nuvarande förhållande har varat i ca 6 månader. Linda kallar sig själv för flata och har tidigare haft ett längre distansförhållande med en tjej på ca ett halvår. Kajsa har varit tillsammans med sin flickvän i ca 2 år varav de har bott tillsammans i ett år. Kajsa har inte haft något längre förhållande med en tjej förut, men har för längre sedan varit tillsammans med killar. Hon definierar sig själv som homosexuell, men vill helst undvika en kategorisering. Nora och Linda definierar själva sin klassbakgrund som arbetarklass, medan övriga har växt upp i medelklassen.

Om jämställdhet

Jämställdhet etablerades som begrepp inom svensk politik i mitten av 1970-talet och har sedan dess fått stor genomslagskraft (Florin & Nilsson, 2000). Idag är jämställdhet i Sverige etablerat som ett politiskt mål kring vilket det i stort sett råder konsensus. Det har t o m framhållits att jämställdhet har använts för att konstruera svenskhet, ett ”vi”, som på ett exkluderande sätt kontrasteras mot ”de andra”, ”invandrarna”, vars familjer ibland benämns som patriarkala, vilket kan ses som ett tecken på att jämställdhet är en införlivad ”svensk” samhällsvärdering (de los Reyes, 2000).

Enligt Nationalencyklopedin (NE) innebär jämställdhet:

”att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. Jämställdhet förutsätter en jämn fördelning av makt och inflytande, samma möjligheter till ekonomiskt oberoende, lika villkor och förutsättningar i fråga om företagande, arbete, arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet, lika tillgång till utbildning och möjligheter till utveckling av personliga ambitioner, intressen och talanger, delat ansvar för hem och barn samt slutligen frihet från könsrelaterat våld.” (Nationalencyklopedin, 2006).

Definitionen används även av Jämställdhetsombudsmannen (JämO). Både NE och JämO skiljer mellan jämställdhet och jämlikhet där jämlikhet definieras som alla individers lika värde och jämställdhet som lika villkor mellan kvinnor och män. Jämställdhetsbegreppet rör alltså förhållandet *mellan könen* och innebär inte lika rättigheter för människor i största allmänhet. Begreppet tar därmed sin utgångspunkt i uppdelningen av befolkningen i kategorierna kvinnor och män och det är förhållandet mellan dessa kategorier som jämställdhetsbegreppet beskriver och vill påverka. Den feministiska utgångspunkten synliggörs då biologiskt kön ses som avgörande för individens position i jämställdhetsprojektet och tillgång till t ex makt och inflytande.

Det finns en skillnad mellan formell och reell jämställdhet (NE, 2006). Med formell jämställdhet menas att det inte finns några formella eller rättsliga hinder för jämställdhet mellan könen där det brukar framhållas att Sverige i ett internationellt perspektiv är ett föregångsland. Reell jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma villkor i realiteten vilket är ett område där det enligt NE även i Sverige finns mycket kvar att göra.

Tankar om jämställdhet i samhället

Då jag frågar informanterna om vad begreppet jämställdhet innebär svarar samtliga att de spontant associerar till förhållandet mellan de två biologiska könen kvinnor och män och att de idag ser kvinnor som en underordnad grupp, både privat och offentligt. Jämställdhet innebär att denna under- och överordning upphör och en strävan efter att kvinnor och män ska ha lika mycket makt.

Att det i stort sett råder konsensus kring jämställdhet som politiskt mål och att jämställdhet ingår som en självklar del på den politiska dagordningen kan ha påverkat mina informanternas svar. Att jämställdhet ses som ”obligatoriskt” är något som flera av informanterna själva tar upp. Nora säger att: *”ingen kommer undan med att vara mot jämställdhet”*. Kajsa diskuterar också kring svårigheterna med att tala om jämställdhet som ett neutralt ämne, här i parrelationer:

”alltså det är ju en skam att vara förtryckt i sin kärleksrelation, det är det ju. Ingen som skulle erkänna det. /.../ att de kände sig ojämnt, ojämnt behandlade sådär. Det är väl också där att man har, i viss mån har man väl det att man måste agera och då skäms man väl för att man inte gör det och väljer den lätta vägen, istället. Att inte ta konflikterna.”

Informanterna visar dock på stor självständighet i förhållande till den offentliga jämställdhetsdiskursen och tre av dem uttrycker explicit en kritisk hållning till jämställdhetsbegreppet. De tycker ordet är snällt, ”svennigt”, lamt och tråkigt och skiljer arbetet för jämställdhet från den feministiska kampen. Linda menar att begreppet kan vara användbart då man t ex mäter jämställdhet statistiskt såsom löneskillnader, fördelning avseende chefsposter etc men att det politiska jämställdhetsarbetet enbart syftar till att uppnå formell jämställdhet. För henne handlar verklig jämställdhet om någonting annat:

”det är jättemånga som tycker att Sverige är jämställt eller det är ju en sån tanke som finns liksom att Sverige är jättebra, Sverige är jämställt. Ehm, så, även om det skulle vara så rent, jag menar i riksdagen, i regeringen och med löner och sånt, så kan det ändå vara, det behöver ju inte betyda någonting liksom.”

Hon tycker istället att jämställdhet handlar om människors förutsättningar och för henne är målet att inte behöva bli bemött och bedömd utifrån sitt biologiska kön.

Både Nora och Frida menar att jämställdhetsarbetet inte på allvar utmanar det de anser vara problematiskt med könsmaktsordningen eftersom vad de uppfattar som målet, ”det jämställda samhället”, innebär att de två könskategorierna fortfarande ska bestå. Frida uttrycker detta tydligast och hon menar att det inte går att få två skilda kategorier, som ses som varandras motsatser, jämställda och att jämställdhet är omöjligt att uppnå om det inte innefattar en strävan mot att könskategorierna ska försvinna. Hon tror att det alltid kommer att finnas en maktskillnad mellan dem och hon ser även kategorierna som problematiska då könstillhörigheten sätter ramarna för individens utveckling. Nora har en liknande tankegång:

”...jag säger ju hellre att jag är feminist än att jag är för jämställdhet. Alltså det är klart att det är ju en del av målet på något vis. Men kanske också att jämställdhet bygger mycket på de här könsdikotomierna /.../. Och feminismen är större och då vill man utjämna genusrollerna.”

Noras och Fridas resonemang kan kopplas till Ulrika Dahls kritik av jämställdhetsbegreppet som heteronormativt (2005a). Dahl menar att könsskillnader både antas och skapas i jämställdhetsdiskussioner då t ex visst jämställdhetsarbete syftar till att få in fler män med ”ett manligt perspektiv” i kvinnodominerade yrken samt att det är viktigt för barn att ha en god kontakt med sin pappa och därmed en manlig förebild för en sund utveckling (allra helst för pojkar). Trots betoningen på att förändra innebörden och betydelsen av genus tar jämställdhet därmed både utgångspunkt i och upprätthåller uppdelningen av två kön som förutsätts attraheras av varandra. Detta bekräftas av etnologen Marie Nordberg. Hon menar att då jämställdhetsdebatten arbetat för att göra kön relevant har det bidragit till ett skapande och en accentuering av kön vilket lett till en könspolarisering och ett särartstänkande, t ex avseende jämställdhet i arbetslivet. Nordberg menar att jämställdhetsretoriken därmed hindrar könsöverskridanden (Nordberg, 2005). Även om jämställdhetsarbete syftar till att förändra innebörden av genus, verkar det således inte bidra till att uppdelningen i två kön rubbas.

Informanternas kritik av jämställdhetsbegreppet kan kopplas till Butlers begrepp den heterosexuella matrisen. Jämställdhetsarbetet tar sin utgångspunkt i de två könskategorierna man och kvinna och upprätthåller också denna uppdelning då det inte finns några alternativa könsidentiteter. De två könspositionerna ses som väsensskilda och motsatta, både kroppsligt och beteendemässigt, men bör eventuellt till viss del förändras så att de blir jämställda. Könsskillnaderna ska dock bestå. Feminitet ställs i jämställdhetsdiskussionerna mot maskulinitet och dessa två motpoler kompletterar varandra, t ex i arbetslivet, och bör dras till varandra vilket förkroppsligas i det jämställda heterosexuella parförhållandet. Noras och Fridas samhälleliga mål är att könskategorierna ska luckras upp och försvinna vilket de inte tror är möjligt att uppnå med dagens jämställdhetsarbete. Frida säger att det inte går att få två dikotoma kategorier jämställda.

Informanternas syn på vad jämställdhet är kan också tolkas utifrån Hirdmans begrepp genussystemet. Samtliga informanter som ställer sig kritiska till jämställdhetsbegreppet anser ändå att det jämställdhetsarbete som utförs är bra. De menar att det är bra att frågorna om maktskillnader beroende på kön tas upp till diskussion och att det från politiskt håll anses viktigt att arbeta för att minska skillnaderna. Jämställdhetsarbete syftar enligt informanterna till att upphäva den manliga normens primat men flera av dem är kritiska till att det inte utmanar isärhållningens princip då de menar att arbetet inte på allvar ifrågasätter uppdelningen i två dikotoma köns kategorier. Att kvinnor och män anses ha skilda egenskaper grundade på sin biologiska könstillhörighet kan bli utläsas från uttalanden

som ”ett manligt perspektiv” och ”manliga förebilder”. Resonemangen utgår från att detta är något väsensskilt från vad kvinnor kan tillföra.

Att leva jämställt i ett parförhållande

Även om samtliga informanter spontant associerade jämställdhetsbegreppet till förhållandet mellan kvinnor och män använde de också begreppet när de beskrev maktrelationer i samkönade parförhållanden. De angav då också andra aspekter än makt grundat på biologiskt kön som påverkade jämställdheten i förhållandet (se avsnitt ”Andra maktordningar – intersektionalitet” nedan).

Samtliga informanter talade, då jag frågade vad jämställdhet är i ett parförhållande, inledningsvis om praktisk arbetsfördelning. Jämställdhet i uppdelning av hushållssysslor menade de innebar att dela lika men också att båda parter tar ansvar för att arbetet blir gjort. Även om de båda individerna delar lika på det konkreta arbetet kan det ändå vara ojämnt om den ena parten tar mer ansvar och planerar för att det blir gjort. Den som känner störst ansvar kan också känna behov av att kontrollera att partnern verkligen gjort det den åtagit sig att göra.

Informanterna ansåg att det i parförhållanden också finns andra mer abstrakta aspekter av jämställdhet som ofta förbises och som är svårare att greppa, men som de flesta menade spelar större roll för jämställdheten än den praktiska arbetsfördelningen. Det jag fortsättningsvis kallar för den konkreta och den abstrakta jämställdheten menade de inte nödvändigtvis var avhängiga av varandra. Frida svarar på frågan om uppdelningen av hushållssysslor överhuvudtaget säger någonting om jämställdheten i ett förhållande:

”...man ska ju dela på ansvaret. Då är det också en maktgrej liksom. Så, det gör det ju också, men det är inte bara det. Man kan inte mäta jämställdhet i antal diskningar.

Hon diskuterar kring anpassning och att jämställdhet innebär att båda parter anpassar sig till varandra ungefär lika mycket. Att bådass viljor betyder lika mycket och att förhållandet är på bådass premisser tycker hon också är aspekter av jämställdhet. Det är jämställt när *”man lika ofta får sin vilja igenom som att man måste gå med på någon annans vilja”*. Beatrice anser att jämställdhet är när *”båda får ta plats i förhållandet”* och att *”båda får vara den de är”*. Hon menar att det är jämställt om båda tillför något och båda känner sig nöjda med hur arbetsfördelningen är i förhållandet. Även Linda talar om *”att ta lika mycket plats”* vad det gäller t ex åsikter, att man *”lyssnar på varandra”* samt graden av påverkan på varandra som aspekter av jämställdhet. Hon diskuterar kring att olika individer har olika stort behov av att ta plats och att det kanske inte är en uppdelning i *det exakt lika* som är målet:

”...sen i slutändan kanske det inte spelar så stor roll om man diskar varannan gång för att man har lyckats hitta nåt, nån annan slags jämställdhet i att båda mår liksom bra i relationen.”

Kajsa pratar om att då två personer bestämmer sig för att vara tillsammans bildas en enhet, ett vi. Hon menar att graden av jämställdhet i ett förhållande uttrycks genom vem som har makt att definiera vi:et och jämställdhet innebär att båda har inflytande på vi-enheten. Kajsa säger att ett bra förhållande består 25 % av den ena, 25 % av den andra och 50 % av något nytt som de två skapar gemensamt.

Eftersom Nora och hennes flickvän inte bor tillsammans menar hon att jämställdheten främst kommer till uttryck i det hon kallar för psykisk energi. Med psykisk

energi avser Nora psykiskt utrymme, att få utrymme att uttrycka sina tankar och känslor, ta plats och att den andra lyssnar och eventuellt tröstar. I ett jämställt förhållande menar Nora att rollerna byts om successivt så att det inte alltid är en som tröstar och en som har ångest eller är ledsen.

De undersökningar jag tar upp i avsnittet Forskningsläge diskuterar under rubriken jämställdhet i parförhållanden nästan uteslutande kring uppdelningen av hushållssysslor och fördelningen av hemarbete i förhållande till yrkesarbete. Dunne (1997) diskuterar även mer abstrakta sidor av jämställdhet och lyfter fram aspekter av känslomässig makt som hon menar är det som påverkar jämställdheten i förhållanden mest, vilket bekräftar informanternas uttalanden om vad jämställdhet är. Känslomässiga aspekter av jämställdhet kan enligt Dunne t ex vara känslomässigt engagemang i förhållandet, rädsla för att förlora den andra samt vad parterna investerar emotionellt i förhållandet. Dunne diskuterar varken relationen mellan uppdelning av praktiska sysslor och känslomässig ”arbetsfördelning”, om de påverkar varandra eller allmänt vad jämställdhet i ett parförhållande innebär. Ingen av författarna tar heller upp det som informanterna menar säger mest om vad som är jämställdhet i ett parförhållande, vilket de benämner som ”att ta plats”, anpassning, ”makt att definiera vi:et” samt psykisk energi.

”Man är nöjd för att man ska vara nöjd och inte för att det är bra” – skilda jämställdhetskriterier för olika slags förhållanden

Både Beatrice och Kajsa diskuterar kring hur parterna i ett ojämnt heterosexuellt förhållande kan vara nöjda, trots att det, som de ser det, är orättvist ur en maktaspekt. De menar att det beror på att då arbetsfördelningen är i enlighet med strukturen och könsrollerna ser inte individerna detta som ett problem, om de inte är medvetna om könsmaktsordningen. Med Hirdmans ord skulle vi kunna översätta det Beatrice och Kajsa säger till att när mannen och kvinnan i ett heterosexuellt förhållande agerar enligt genuskontraktet upplevs det som ”naturligt” och tillfredsställande. Arbetsfördelningen kan ändå ses som orättvis då den präglas av den manliga överlägsenhetsnormen och genuskontraktet skapas utifrån denna maktasymmetri.

Beatrice tar upp ett exempel med en vän som hade ett förhållande med en annan tjej. Beatrice vän var traditionellt feminin medan hennes partner hade ett mer maskulint genusuttryck och i hushållet gjordes en traditionell arbetsfördelning enligt dessa roller. Beatrice definierar förhållandet som traditionellt, men inte som ojämnt eftersom hon menar att båda personer bidrog till hushållet och att båda var nöjda med denna arbetsfördelning. Båda parter fick plats, var överens om arbetsfördelningen och hade kunnat ta upp ett eventuellt missnöje till diskussion och på så sätt få till stånd en förändring. Den traditionella mansrollen och den traditionella kvinnorollen uttryckt i ett heterosexuellt förhållande ser Beatrice däremot som ett tecken på ojämnt. I resonemanget ovan verkar hon ha olika bedömningskriterier för vad som är jämställdhet i ett samkönat respektive olikkönat förhållande. I ett heterosexuellt förhållande kopplar hon ojämnt till könsmaktsordningen och analyserar under- och överordning utifrån denna. En operationalisering av könsmaktsordningen kan med Hirdmans begreppsapparat kallas för genuskontrakt. Könsmaktsordningen och genuskontraktet verkar i Beatrices resonemang vara irrelevant som analysredskap i samkönade förhållanden vilket leder till att hon mer sällan bedömer dem som ojämnt utan hellre använder ordet traditionella. Detta resonemang där vi hänför maktskillnader till

biologiskt kön menar jag kan leda till att det är svårare att se ojämställdhet i samkönade relationer.

Beatrice berättar också om vilken situation hon och hennes flickvän är i nu när Beatrice är arbetssökande och flickvännen arbetar. Då har det naturligt blivit så att Beatrice gör mer av de praktiska hushållssysslorna, vilket hon tycker är självklart:

”Och för mig är det inget som helst problem för jag tycker att det, att det är självklart för jag har tiden liksom. Medans hon tycker att det är lite jobbigt. /.../

I: Definierar du det som ojämnt nu, just det praktiska, eller?

Beatrice: Nej, nej det gör jag inte. För att nu är det som, ja möjligtvis skulle hon definiera det som ojämnt för att hon skäms lite för att jag gör det mesta /.../ jag har tiden och då gör jag det. /.../och det är inte så att jag känner att jag måste göra det, jag känner att jag vill göra det för hennes skull och för min skull.”

Beatrice och hennes flickvän har diskuterat detta och ingen av dem är oroliga för hur det kommer att bli den dagen båda har arbete. Då är det självklart för dem att dela lika på hushållssysslorna. Också här ger Beatrice uttryck för att samkönade par står utanför genussystemet. Även om hon känner att hon i den livssituation hon och hennes flickvän är i nu, vill utföra och också praktiskt utför majoriteten av hushållssysslorna, ser hon det inte som ojämnt utan snarare som en praktisk lösning. Hon utvecklar resonemanget vidare och anser att det skulle vara ojämnt om hon kände sig tvungen att ta det största ansvaret för hemmet. En liknande vilja hos en heterosexuell kvinna skulle dock ses som ett uttryck för under- och överordning och i enlighet med genuskontraktet.

Kajsa för ett liknande resonemang. Hon tror att om den ena kvinnan i ett samkönat förhållande skulle utföra alla de traditionellt manliga sysslorna skulle hon troligtvis ses som mer maskulin, men Kajsa skulle inte definiera det som ett ojämnt förhållande. Hon känner inte igen denna uppdelning varken från sitt eget eller andras förhållanden. I de par hon känner gör tjejerna samma saker, skiftas om eller gör arbetet tillsammans. Ett samkönat förhållande skulle däremot enligt Kajsa vara ojämnt om den ena ständigt passade upp på den andra och utförde *alla* slags sysslor. Hon säger också att hon lättare blir upprörd av ojämställdhet i ett olikkönat förhållande än i ett samkönat, men att graden av utnyttjande kan vara densamma:

”Fast jag skulle inte bli lika arg på det av någon anledning som om det var liksom en kille som satt i soffan och sa det. /.../ Fast det är, det är ju hemskt att se när folk blir utnyttjade oavsett vem det är egentligen.”

Frida däremot menar att rollskapande utifrån det traditionellt feminina och det traditionellt maskulina kan finnas även i samkönade relationer och att de då är lika relevant att prata om maktskillnader som i olikkönade förhållanden. Könnsrollerna i ett samkönat förhållande kan dock vara svårare att upptäcka:

”Men det är klart att dom även kan finnas i ett samkönat förhållande som i ett tvåkönat förhållande. Alltså samma liksom roller och så, men att de ofta brukar ses som tillhörande det tvåkönade förhållandet./.../ det som gör att det är ett maktförhållande mellan den biologiska mannen och den biologiska kvinnan är inte så mycket deras biologiska kroppar, utan deras personer liksom eller så, det maskulina och det feminina. Och om det maskulina, det traditionellt maskulina och det traditionellt feminina finns i ett, i två kvinnokroppar så är det ju ändå samma maktproblematik.”

Fridas resonemang menar jag visar på ett mer queert förhållningssätt till kön. Hon kopplar inte automatiskt överordning till den biologiska mannen utan anser att maskulinitet likväl kan iscensättas av en biologisk kvinna och att maktproblematiken då blir densamma. Enligt denna tankegång skapas överordning och underordning genom Butlers begrepp performativitet och grundas inte självklart i biologin. Ett maskulint beteende, vilket traditionellt sett ger makt, kan både kvinnor och män ha.

Linda menar att hon har lätt för att ha en kritisk inställning till heterosexuella förhållanden när hon ser hur de lever i enlighet med könsmaktsstrukturen och hur de återskapar könsroller. Hon tror att hon har lättare att vara kritisk till olikkönade förhållanden eftersom det inte är något hon själv personligen berörs av, men att det också är svårare att se kritiskt på sig själv, sitt eget beteende och förhållande:

”för mig, att titta på heterosexuella förhållanden eller relationer är det jättelätt att se bara ”usch, vad håller de på med? De fattar ju liksom ingenting. De bara återskapar könsrollerna”/.../. Och sen kanske jag inte själv är medveten om vad jag håller på med, men att då är det ju lätt att se. Att det också är något också som jag inte vill va, alltså att jag inte strävar efter att vara heterosexuell, och då är det lätt att se att vad dom håller på med, (att) det är ojämlikt liksom.”

Beatrices, Kajsas och Lindas resonemang, vilka jag tolkar som att det är lättare att vara ojämsställd i ett heterosexuellt förhållande än i ett homosexuellt, kan förstås utifrån deras feministiska övertygelse. Enligt en feministisk förståelse av världen har kvinnor och män skilda maktpositioner utifrån sin biologiska könstillhörighet. Informanterna är medvetna om denna maktordning och har kanske därför lättare att se när heterosexuella par agerar utifrån den. Makt uttrycks relationellt och kan därför bli extra tydligt i ett parförhållande där båda könspositioner finns representerade. Informanterna är vana att se ojämlikhet mellan könen och blir upprörda över det.

Informanternas resonemang kan återigen analyseras utifrån att jämställdhetsbegreppet är heteronormativt. Även om informanterna använder jämställdhet som begrepp för att beskriva maktrelationer i sitt eget förhållande associerade de det först och främst till att röra förhållandet mellan kvinnor och män. De menade att jämställdhet handlar om förhållandet mellan personer med skilda biologiska kön och det kan utifrån detta synsätt därför vara svårt att vara ojämsställd i ett lesbiskt förhållande.

Jämställda flator, ojämsställda heteron?

Samtliga informanter tror, eller vill i alla fall tro, att det är lättare att leva jämställt i ett samkönat förhållande än i ett olikkönat, även om Frida är lite mer tveksam. De flesta refererar till att roller, som leder till under- respektive överordning, skapas utifrån de två biologiska könen man och kvinna, vilket är svårt att undvika i ett heterosexuellt förhållande. De komplementära rollerna skapas dels utifrån förväntningar som individerna har på varandra och hur de själva uttrycker sitt genus, och dels utifrån andras förväntningar på vem som ska göra vad i förhållandet och varför. Flera av informanterna menar att det inte uppstår någon ”könslig” maktskillnad i samkönade förhållanden. De verkar mena att biologiskt kön är den variabel som är mest avgörande för att kunna uppnå jämställdhet. Samma biologiska kön innebär en liknande maktposition utifrån könsmaktsstrukturen. Kön ses återigen inte som något som görs utan som något individerna har och maktrelationer skapas främst utifrån biologisk könstillhörighet och inte utifrån performativitet.

Carrington (1997) ifrågasätter beskrivningen av samkönade par som jämställda. Han fokuserar på fördelningen av hushållsarbete och upptäcker att graden av jämställdhet i den praktiska uppdelningen inte stämmer överens med hur informanterna beskriver sig själva och sitt förhållande. Verkligheten är mindre jämställd än vad informanterna anger. Carrington menar att det är viktigt att skilja på vad som uppfattas som jämställt respektive rättvist då innebörden av de båda begreppen inte behöver sammanfalla. Informanterna talar inte specifikt om jämställdheten i det egna förhållandet och till skillnad från Carrington är jag inte intresserad av att undersöka verklighetens överensstämmelse med hur de talar om jämställdhet i samkönade förhållanden. Jag anser dock att Carrington har en poäng då han menar att det är viktigt att skilja vad som upplevs som jämställt från vad som uppfattas som rättvist. Jag menar att det blir tydligt då Beatrice berättar om hur hon och hennes flickvän för tillfället delar upp hushållsarbetet (se ovan).

Nora tror att det finns mer potential att det blir jämställt och en bättre relation mellan två tjejer än mellan en kille och en tjej. Hon talar skämtsamt om att hon har en föreställning om vad hon kallar för en ”lesbisk utopi”, ett förhållande fritt från könsroller. Även Beatrice tror att det är lättare att leva jämställt i ett samkönat förhållande:

”Det känns sorgligt att säga det, men det tror jag faktiskt. Sen så måste det finnas en, det måste ju finnas en vilja och det måste ju finnas någon sorts medvetenhet liksom och... Men, det är lättare på så sätt att det inte finns en, en mall liksom, för hur det ska vara. Och jag tror att det är så lätt att falla in i den, som hetero. Alltså en mall för hur du förväntas vara.”

Hon tror att könsrollerna i heterosexuella förhållanden accentueras när det kommer barn in i bilden och hänvisar till sina egna föräldrar. Hon berättar också att tidigare, då hon identifierade sig som bisexuell, planerade att skaffa barn om hon skulle dela livet med en kvinna, men att hon inte ville det om hon träffade en man för att undvika att hamna i en traditionell kvinnoroll. Återigen tar informanterna upp att de traditionella könsrollerna är problematiska för att uppnå jämställdhet, främst i heterosexuella förhållanden och att det är svårare att falla in i dem i ett samkönat förhållande, även om vissa menar att det går. Nora menar att målet och förutsättningen för jämställdhet är ett förhållande fritt från könsroller.

Enligt Noras och Beatrices resonemang blir individens könsroll till stor del avhängig hans/hennes biologiska kön. Detta är helt i enlighet med Hirdmans uppdelning i kön – genus, där kön innebär individens biologiska kön och genus det kulturella och sociala könet. En biologisk man förväntas inte kunna spela en feminin könsroll/ha ett kvinnligt genus och vice versa. De komplementära könsrollerna kan sägas konstitueras utifrån genuskontraktet, vilket därför inte blir applicerbart på ett samkönat förhållande där individerna har samma biologiska kön och därför också samma genus. I ett samkönat förhållande spelar de båda individerna samma könsroll. Att hamna i en traditionell kvinnoroll verkar svårare, om inte omöjligt, i ett samkönat förhållande än i ett olikkönat, eftersom den traditionella kvinnorollen i informanternas resonemang främst finns till i relation till en traditionell mansroll. Dessa tankar är i enlighet med hur den heterosexuella matrisen fungerar som bl a förutsätter en binär könsuppfattning och att dessa könspositioner beteendemässigt skapas i motsatsförhållande till varandra.

Även Frida tror att det är lätt att falla in i de traditionella könsrollerna i ett heterosexuellt förhållande, men att det också kan vara svårare att se maktojämlikheter i

relationer där individerna har samma biologiska kön eftersom vi är så vana att tänka kring makt utifrån kön:

"eftersom talet om könen är så starkt så tror man..., att det kanske är svårare att se också de maktskillnader som faktiskt finns."

Detta motsägs av Dunne (1997) som hävdar att då maktförhållandena i en samkönad relation inte struktureras utifrån könsmaksordningen ses maktojämligheter som mer illegitima och är därför lättare att upptäcka. För att använda Hirdmans ord innebär det att när individerna med samma biologiska kön inte har något genuskontrakt att strukturera sin relation utifrån är det lättare att se om någon intar en överordnad respektive underordnad position. Dunne verkar mena att genuskontraktet är så pass internaliserat i oss att vi har svårt att förhålla oss kritiskt till ordningen och reflektera över det på ett distanserat sätt. Fridas uttalande kan däremot förklaras utifrån hennes feministiska övertygelse och vana att analysera makt i förhållande till kön.

Linda anser att det är lättare att leva jämställt i ett parförhållande om de båda personerna har liknande erfarenheter och liknande bakgrund, där kön är en aspekt. Om så inte är fallet menar Linda att det är svårare att förstå varandra och att det ställs större krav på båda parter, särskilt personen som strukturellt befinner sig i underläge, att uttala sin vilja och förståelse:

"om man kommer från helt olika förhållanden så kanske man hela tiden måste säga, vara mer tydlig med vad, vad man tycker om saker för att det är lätt att den som är i överläge eller liksom har tolkningsföreträde för någonting, antar att det, ja det som är okej."

Linda menar att det är problematiskt eftersom personen som är i ett strukturellt underläge inte är van vid att säga ifrån utan är van vid att den som är enligt normen bestämmer. Även om kvinnor utifrån sin könsposition har en liknande utgångspunkt menar Slater (1999) att jämställdhet i lesbiska relationer försvåras av de insocialiserade könsrollerna vilket bidrar till att kvinnor har svårt att ställa krav, bli på sin partner och tydligt uttala sin vilja. Slater talar inte som Linda om att skillnad i bakgrund och strukturell utgångspunkt skulle försvåra jämställdhet och förståelse för varandra, utan att även en samma strukturella utgångspunkt kan påverka jämställdheten i ett förhållande negativt.

Kajsa menar att det är lättare att leva jämställt med en tjej eftersom kvinnor lär sig att kommunicera på ett liknande sätt. Sammanfattningsvis verkar det som att informanterna menar att isärhållandets logik, som bidrar till att de två separata könen hålls isär rumsligt och beteendemässigt, underlättar jämställdheten i samkönade relationer. Isärhållandets logik innebär att de båda parterna i ett samkönat förhållande utifrån sitt biologiska kön har en liknande utgångspunkt, liknande erfarenheter och bakgrund. Enligt Hirdman kräver dock jämställdheten i olikkönade förhållanden att isärhållningens princip försvagas eftersom det kommer leda till att den manliga överlägsenhetsnormen ifrågasätts.

Vad påverkar jämställdhet och makt i samkönade relationer?

"Man gör lite mer vad man vill liksom" - frihet från könsmaksordningen?

Som jag tidigare nämnt menar flera av informanterna att det är lättare att ha ett jämställt parförhållande med en tjej än med en kille eftersom de anser att risken

för att falla in i de traditionella könsrollerna som skapar ojämställdhet, är mindre då personerna är av samma biologiska kön. Samtliga svarar dock på en direkt fråga att individernas könskonstruktion, dvs hur individerna gestaltar sin könsidentitet, kan påverka jämställdhet och maktaspekter bland samkönade par, men det är inget som de själva har personlig erfarenhet av eller har lagt märke till i sin bekantskapskrets. Roller som kan leda till under- och överordning skapas i alla relationer, så vad anser informanterna att rollerna i samkönade relationer främst formas utifrån?

Noras ideal i ett förhållande är att rollerna inte ska vara statiska utan snarare omväxlande och att de båda parterna ska kunna byta roll utifrån situation och behov, t ex vem som är ledsen och vem som tröstar. Hon berättar hur det var när hon och hennes flickvän började träffas:

”det var en ny erfarenhet när jag blev tillsammans med XX (nuvarande flickvän) att, för i början när vi träffades var det väldigt mycket så att, hur ska man säga?, att rollerna slog kullerbyttor hela tiden såhär, alltså utifrån, utifrån makt och utifrån vem som fick mest utrymme. Och jag var väldigt förvirrad av det. /.../Ja, att det var som att, först hade hon överläget och sen hade jag det och sen hade hon det. Och sen var hon ledsen och sen var jag ledsen och sen... /.../ ...dom relationer jag haft innan, med killar, så har det varit mer statiska roller och man har varit antingen det ena eller andra så.”

Hon kopplar de statiska rollerna till hur vi lär oss att vara man och kvinna och insocialiseras i de komplementära könsrollerna och att då båda är biologiska kvinnor i ett förhållande är det inte praktiskt möjligt med två statiska kvinnoroller:

”eftersom att hon också gör det som jag gör, så blir det ju kullerbyttor såhär (visar kullerbyttor med händerna) och det tror jag beror på kön, det tror jag.”

Noras uttalande visar på att vad hon uppfattar som den statiska kvinnorollen konstitueras i förhållande till en biologisk man. De motsatta könspositionerna man - kvinna skapas enligt isärhållandets logik. Då det saknas en representant från en av kategorierna som ska hållas isär faller hela logiken. Därför menar Nora att rollerna kan bli omväxlande och att hon och hennes partner kan ”turas om” med olika beteenden och känslouttryck.

Generellt tycker dock Nora att hennes flickvän ”*spelar en mer manlig genusroll*” än vad hon själv gör, dvs att hon har ett mer traditionellt maskulint beteende, vilket vi med Butlers ord skulle benämna som performativitet och att flickvännen iscensätter maskulinitet i större utsträckning än vad Nora gör. Hon ger som exempel att hennes flickvän inte ständigt känner att hon behöver bekräfta alla andra människor runtomkring samt att hon inte tar lika stort ansvar för sociala situationer som Nora själv, vilket Nora uppfattar som en motsats till den traditionella kvinnorollen. Detta är beteende som Nora imponeras av och som hon gärna skulle vilja ta efter. Flickvännens maskulina genusuttryck är inte enligt Nora så framträdande att det påverkar jämställdheten i förhållandet. Hon menar att rollerna ändå skiftar och att det ibland är flickvännen som är vad som uppfattas som traditionellt feminint. För att sammanfatta Noras uttalanden om skiftande roller upplever hon att både hon och hennes flickvän i sitt förhållande har större möjlighet att omväxlande iscensätta både feminitet och maskulinitet, än vad det hade varit i ett heterosexuellt förhållande som hon menar måste förhålla sig till genuskontraktet på ett annat sätt. Enligt Hirdmans tankar om könets koppling till genus förväntas en biologisk kvinna ha ett kvinnligt genus och iscensätta feminitet. Denna koppling är inte självklar i Noras relation. Rollerna i förhållandet

verkar dock skapas utifrån ett motsatstänkande och genom att de två individerna kontrasteras mot varandra. Enligt Nora behöver inte rollerna vara statiska, men blir de alltid situationellt komplementära? Även om rollerna är omväxlande så kan inte båda, enligt Noras resonemang, samtidigt vara ledsna, ha ett överläge etc. Någon är alltid något mer, och den andra därför mindre, än den andra.

Flera av informanterna poängterar att det i ett samkönat förhållande inte finns någon färdig mall att följa och att det ger större utrymme att anpassa rollerna till personerna i förhållandet och deras önskemål. Nora säger:

”man måste skapa rollerna själva, /.../ de är inte så givna från början utan man måste skapa dem tillsammans. Och då finns det större utrymme om att prata om det och bestämma det ihop; ”Hur ska vi göra?” än om man bara faller in i det, på något vis.”

Även Beatrice anser att rollerna i ett samkönat förhållande skapas mer utifrån person och vad man tycker om än utifrån kön:

”Jag tror nog, och det är min erfarenhet att /.../ i och med att de mallarna för hur du ska vara inte riktigt finns, så tror jag att det är lättare att /.../ man gör lite mer vad man vill liksom. Om den ena tycker att det är roligare att diska och den ena tycker att det är roligare att dammsuga, så gör man det.”

”De givna rollerna” och ”mallarna” som informanterna menar finns i ett olikkönat förhållande och som innebär en direkt koppling mellan biologiskt kön och genus, kan beskrivas med Hirdmans begrepp genuskontraktet. I informanternas egna förhållanden, som består av två kvinnoroller, finns inget genuskontrakt att utgå från och agera efter utan rollerna upplevs skapas mer utifrån person och tycke. Kajsa benämner det som att rollerna i samkönade relationer blir mer sanna:

”jag tror att det i större utsträckning kan utgå, att man kan utgå från vad man vill vara bra på eller vill lära sig eller vill vara bra på istället för att liksom göra det som det förväntas av en att man ska göra. /.../ dom rollerna tänker jag är lite mer sanna eller så, de utgår mer från vad man tycker om kanske och som vad man är bra på.”

Frida däremot poängterar att individens personlighet inte går att friställa från samhällets maktstrukturer. Hur en person är och vad hon tycker om att göra är inte något neutralt, utan bland annat ett resultat av de strukturer som finns i samhället. Hon menar att individen formas i relation till samhället, utifrån de förutsättningar som samhället ger en, men att allt inte går att härleda till samhällets maktstrukturer:

”det kan vara kanske två människor som är i princip likadana /.../ och har varit väldigt självständiga och så och är på samma nivå i samhällsstrukturer. Men tillsammans så kanske det blir en maktskillnad ändå, av någon anledning.”

Frida menar således att maktojämlikheter kan skapas i själva relationen, även om de båda individerna har en liknande maktposition i samhället. Vad det kan bero på vet hon inte.

Även om det utvecklas roller i ett samkönat förhållande anser inte Kajsa att de har så mycket med jämställdhet att göra. För Kajsa verkar kön vara irrelevant som variabel för hur maktrelationer skapas i samkönade förhållanden. Hon berättar att hon har ett feministiskt ideal t ex om att föregå med gott exempel. I situationer där hon känner att det finns risk för att hon ska bli nedvärderad som kvinna eller förtryckt på något sätt kan detta leda till en enorm stress. Hon menar att hon enbart

upplever den stressen tillsammans med män och att den därför inte alls finns i hennes förhållande. Hon säger:

”alltså det värsta vore ju att man kom på sig själv med att vara, att ingå i ett mönster som man inte tycker om liksom och vara del i att liksom konservera könsrollerna, tänker jag. Och det saknar ju jag helt och hållet, den risken.”

Enligt detta resonemang kan en kvinna konservera sin könsroll, vara traditionell och bli förtryckt enbart i relation till en man. Kvinnlighet och manlighet kan enbart uttryckas inom ramen för en förväntad heterosexualitet och i ett heteronormativt samhälle där kvinnor och män lever i nära relationer med varandra. Jag kopplar Kajsas uttalande till en könsmaktsanalys av samhället där samma biologiska kön automatiskt ger lika stor makt. Kön är något individen har och inte något han/hon gör och blir därför irrelevant som analysredskap avseende maktfördelning i samkönade relationer. Oerton (1997) varnar för att traditionella feministiska könsmaktsanalyser alltför ofta fokuserar på ”genusgörande” av hushållsarbete i en heterosexuell kontext. Det leder till att samkönade förhållanden ofta ses som tomma på genusskapande processer, vilket vi kan finna spår av i flera av informanternas resonemang och som Oerton anser vara en felaktig uppfattning. Hon menar att det vore konstigt om inte även samkönade relationer påverkas av hur genus och makt är så nära lierade med varandra. Enligt Oerton påverkar genusskapande i samkönade förhållanden t ex uppdelningen av hushållsarbetet och att genus därför är relevant som variabel vid maktanalyser av samkönade förhållanden. Också Margareta Lindholm (1996) poängterar vikten av att forskning om lhbt-gruppen även inkluderar analyser av hur lhbt-personer konstruerar kön och hur det i sin tur kan kopplas till samhälleliga maktstrukturer av kön, kvinnligt och manligt.

Även Holmberg och Stjernkvist (2005b) poängterar vikten av att diskutera kön vid analyser av samkönade förhållanden, här i kontexten av våld i samkönade parrelationer. Även de menar att lhbt-personer konstruerar kön och att detta bör knytas till de samhälleliga könsmaktstrukturerna. Författarna anser att det är heteronormativt att anta att kön enbart skulle ha betydelse inom ramen för en heterosexuell kontext.

Frida och Linda anser att könsmaktsstrukturen har relevans för maktfördelning i samkönade parförhållanden. Vad som uppfattas som maskulint respektive feminint påverkar även maktförhållandena i en samkönad relation utifrån individernas performativitet. Linda diskuterar kring att hur individerna uttrycker sitt genus kan påverka maktaspekter i förhållanden, både i heterosexuella och homosexuella relationer. Hon tar upp det lesbiska butch-femme-paret som ett exempel på könskonstruktion och rollfördelning i lesbiska relationer, men säger att i det egna förhållandet har hon och hennes flickvän liknande genusuttryck och att ingen kan ses som mer feminin eller maskulin än den andra.

Litteraturen om butch/femme-paret är omfattande. Paret kan vid en första anblick se ut som en okritisk och heteronormativ kopia av ett heterosexuellt par och butchen har periodvis bekämpats av feminismen då hon setts som en patriarkal stereotyp (Rosenberg, 2002). Det är anmärkningsvärt att så få av mina informanter har personlig erfarenhet av denna uppdelning avseende klädkoder och beteende, både när det gäller egna förhållanden och förhållanden i bekantskapskretsen. Det är endast Beatrice som tar upp ett exempel på en av sina vänners förhållande som jag tolkar som butch/femme. Enligt Rosenberg (2002) härstammar det

klassiska butch/femme-paret från arbetarklassen, vilket kan vara en orsak till att informanterna känner sig främmande inför fenomenet då de utifrån utbildningsnivå får anses tillhöra medelklassen. Westons (1991) fältarbete, som utfördes under mitten av 80-talet i USA, visar att butch/femme-identifikationerna inte var särskilt vanliga bland de lesbiska kvinnorna. I de fall de fanns skriver Weston att de sällan sammanföll med en arbetsfördelning där butchen utförde de traditionellt sett manliga sysslorna och femmen de sysslor som kvinnor traditionellt har tagit ansvar för. Även Dunne (1997) hävdar att butch/femme är ovanliga inom den lesbiska gruppen och hon menar att duon är en spegling av den heterosexuella relationen. Hos de lesbiska butch/femme-par som finns med i hennes undersökning fördelades arbetet förhållandevis traditionellt. Hon konstaterar att kvinnan som hade ett feminint genusuttryck ofta var i sitt första lesbiska förhållande, beskrevs som osäker i sin sexualitet och några av dem återvände senare till heterosexuella förhållanden.

Till skillnad från Dunne menar Butler (2005) att butch/femme-duon snarare kritiserar än imiterar heterosexuella tvåsamheter. Butch/femme innebär enligt Butler en parodi på föreställningen om en ursprunglig eller primär genusidentitet. Då en biologisk kvinnokropp anammar maskulina karaktärsdrag och använder sig av maskulina klädkoder är detta ett tecken på hur är något som vi genus gör genom upprepade iscensättanden av kön.

Andra maktordningar - intersektionalitet

Samtliga informanter ger exempel på andra strukturella maktordningar än den som grundas på kön som de menar påverkar individens maktposition i samhället. De nämner sexualitet, etnicitet, funktionshinder och klass, vilka de tror kan påverka maktförhållandet även i parrelationen. Nora menar att makt inte är något statistiskt utan något som "går härs och tvärs" utifrån olika maktordningar och ger som exempel att hon själv kan ha mer makt än en medelålders invandrad man från arbetarklassen. Informanternas svar kan sammanfattas i intersektionalitetsbegreppet som syftar till att belysa hur olika strukturella maktordningar samverkar och bestämmer människors sociala position. Gruppen kvinnor kan t ex inte ses som en enhetlig kategori med samma utgångspunkt och möjligheter, utan det finns andra maktstrukturer i samhället som skapar olika erfarenheter inom gruppen såsom t ex klass och etnicitet. De olika maktdimensionerna ska således inte förstås additivt utan inom begreppet rymmer en förståelse för att den strukturella makten fördelas genom en dynamisk interaktion. Makten går härs och tvärs som Nora uttrycker det.

Nora och Linda, som definierar sin klassbakgrund som arbetarklass, lyfter särskilt fram klasstrukturen som en maktaspekt i sina egna förhållanden. Nora säger:

"det som skiljer oss mer åt (än kön, min anm), det är egentligen det med klass liksom. Att det är väldigt tydligt att hon är medelklass och att jag är klassresenär eller arbetarklass. Det är mer där kanske konflikterna har legat eller så, att man har, att det är där man ser skillnaden är."

Även om hon och flickvännen har en liknande maktposition utifrån könsmaktordningen så menar Nora att flickvännen har ett överläge när det gäller klass. Det är där den största maktskillnaden finns i förhållandet och som skapar roller bestående av över- och underordning. Hon tycker att skillnaden i klassbakgrund mest kommer till uttryck i stil, smak och beteenden.

Linda menar att hon känner att hon hamnar i underläge när det gäller klass- och, till viss del även, familjebakgrund. Linda är uppväxt mest med sin mamma och känner att kärnfamiljnsnormen fortfarande är stark i samhället. Maktpositionen utifrån klassbakgrund är dock inte entydig. I förhållandet där både hon och hennes flickvän har vänsterpolitiska åsikter kan hon ibland känna att hon har ett tolkningsföreträde och därmed ett överläge för att hon kommer från arbetarklassen. Nora och Linda talar om klass som *en* maktordning i samhället som de menar även påverkar maktförhållandet i sina relationer. Det kan vara problematiskt att göra en intersektionalitetsanalys utifrån deras uttalande då en sådan syftar till att undersöka hur olika maktdimensioner *interagerar* med varandra. Intersektionalitetsbegreppet kan dock göra oss uppmärksamma på att det finns andra maktordningar än könsmaktsordningen i samhället och att dessa leder till olika maktpositioner som även påverkar parförhållandet.

På en samhällelig nivå och även i parförhållanden tror både Nora och Linda att kön är mer avgörande för maktfördelning än vad t ex klass är. Att komma från arbetar- respektive medelklassen skapar inte lika stor ojämlikhet som om parterna skulle ha olika biologiska kön. Även Hirdman menar att genussystemet, som bl a bygger på den manliga normens primat, är den mest grundläggande ordningen i samhället och en förutsättning för andra sociala ordningar. Hirdmans generella uttalande kan tyckas motsäga en intersektionellt perspektiv där en forskare i en intersektionalitetsanalys kan välja bort genusaxeln och istället fokusera på andra maktordningar som kan upplevas överordnade.

Nora menar att genusaxeln inte behöver vara den mest avgörande för alla personer. Hon säger att en invandrare troligtvis upplever etnicitet som mer avgörande i en maktaspekt än kön. Enligt Nora får en person makt som vet koderna och är självklar i ett sammanhang och självklarheten kommer av att utgöra normen. Heterosexuella är självklara i ett heteronormativt samhälle, medelklassen är självklar i en medelklassmiljö etc. Intersektionalitetsbegreppet har inom genusvetenskapen kritiserats som en rädsla för att genusanalysen genom detta synsätt kan få minskat utrymme och att forskare därmed kan ignorera makt som utgår från kön. Lykke (2001) argumenterar för att intersektionalitet är användbart inom genusforskningen och inte behöver leda till ett minskat fokus på könsmaktsaxeln, utan snarare leder till att analysen breddas och fördjupas. Hon menar dock att det är viktigt att genusforskare är medvetna om att de är särskilt kvalificerade för att analysera maktasymmetrier rörande kön och att det är viktigt att hålla fast vid genuskategorin i ett könsmaktsbaserat samhälle, men att genusaxeln inte alltid behöver vara överordnad andra maktaxlar. Intersektionalitetsanalysen baseras alltid på val av vissa maktasymmetrier framför andra och det är viktigt att forskaren reflekterar kring vilka maktaxlar hon inkluderar och varför hon exkluderar andra.

Nora menar att en viktig aspekt av makt är att andra personer *ger* en makt, t ex då en person tillhör normen. Det är något som också Beatrice poängterar. Hon säger att en person som inte har den självklara makten i samhället utifrån strukturen måste stå på sig mycket mer. Detta kan självklart påverka även parförhållandet.

Andra aspekter som informanterna tar upp där en skillnad kan påverka maktförhållandet i parrelationen är pengar, bostad, språk, hur man klär sig, utbildning/kunskap samt hur långt man har kommit i sin utbildning, erfarenhet av tidigare förhållanden, ålder och socialt nätverk. Flera av informanterna menar att ett

beroende av partnern vad det gäller t ex ekonomi, bostad och socialt nätverk skapar en underordnad position.

De lyfter också fram mer känslomässiga och abstrakta aspekter av makt. En maktskillnad kan uppstå om de båda är olika rädda för att bli lämnade och om det finns en skillnad i rädsla för ensamhet. Vem som känner sig mest kär i den andra påverkar vad individen är beredd att ge upp och i hur stor utsträckning hon är beredd att anpassa sig för att ha den andra personen kvar. Dunnes (1997) studie bekräftar detta och hon lyfter fram hur skillnad i känslomässigt engagemang kan skapa maktojämlikhet i förhållandet. Rädslan för att förlora en partner leder oundvikligen till att partnern får ett större utrymme att styra över förhållandet. En partner som i mindre utsträckning är involverad i förhållandet har vanligtvis mer makt. Sårbarheten/faran ökar då lesbiska ofta i högre utsträckning än andra par, har en större intimitet och närhet i sina förhållanden (Dunne, 1997).

Nora menar att en individ får makt över en annan om den har något som den andra personen vill ha, t ex kärlek. En person som har förmågan att få en lugn, lyssnar och kan dämpa ens ångest har också makt över en anser hon eftersom man då på ett sätt blir beroende av den personen. Hon menar att det inte behöver vara negativt, utan ser det snarare som en del av att vara tillsammans.

Själva tvåsamheten

Flera av informanterna talar om att själva parförhållandet som en institution i samhället som påverkar jämställdhet och makt i alla relationer, också samkönade. Även om Nora omfattar vad hon kallar för "en lesbisk utopi" och tror att det är lättare att leva jämställt i en parrelation med en kvinna än med en man, tar hon upp exempel på ojämställda samkönade förhållanden i sin egen bekantskapskrets. Hon menar att många människor då de är tillsammans tror att de kan kontrollera och bestämma över den andra, att individerna smälter ihop och blir en, vilket hon är mycket kritisk till:

"Men det verkar som att det finns inbyggt i parrelationen som institution, att man får någon slags makt över, att man får någon slags bestämmanderätt över den andra, att man får vara med och bestämma såhär."

Förutom att det ingår i hur de flesta människor uppfattar tvåsamheten menar Nora att kontrollen över varandra också kan handla om en rädsla över att förlora den andra och att man därför begränsar den andras rörelsefrihet. Nora anser att individerna i ett förhållande inte får tro att de *äger* varandra. Hon tycker att det finns en förljugenhet kring tvåsamheten, en tyst överenskommelse som aldrig diskuteras:

"Jag tror att alla som är ihop med varandra tycker saker om andra, fast det är något som man aldrig pratar om. Det är en tyst överenskommelse om att vi låtsas som att du är den enda för mig i hela mitt liv."

Nora menar att förljugenheten innebär att, trots att man är tillsammans med någon och outtalat menar att den personen är den enda för en, även kan känna attraktion och en dragning till andra människor.

Några som har skrivit mycket om kontroll och makt i parförhållanden är forskare som på olika sätt teoretiserat kring mäns våld mot kvinnor. Många anser att den makt och kontroll en våldsamt partner utövar mot den andra inte är en artskillnad, utan snarare en gradskillnad mot aspekter av makt och kontroll i relationer som

inte präglas av våld. Holmberg & Stjernkvist (2005a) menar att våldets mekanismer i samkönade förhållanden verkar följa de mönster som vi känner igen när det gäller våld i heterosexuella förhållanden. Ytterst handlar våldet om att förövaren, oavsett kön, vill uppnå och många gånger faktiskt uppnår makt och kontroll över sin partner artikel.

Frida ser parförhållandet som en traditionellt sett heterosexuell institution som i sig själv skapar roller av under- och överordning. Hon tror inte att det är lätt att få ett jämställt parförhållande, även om det är samkönat:

” Jag tror att /.../ hur det har varit och hur det är med den heterosexuella familjen som en byggsten i samhället och så, så tror jag inte att det är, att det är väldigt svårt att ha en liknande institution, fast den ska ändå vara helt jämställd och jämlik och jättefin liksom./.../ Alltså det blir inte en helt annan sak bara för att det är två personer av samma kön utan det blir ändå liksom färgat av kärnfamiljen som liksom ses som grunden i vårt samhälle och har varit det så länge. Så jag tror att det är svårt.”

Carin Holmberg för ett liknande resonemang. Hon menar att själva prototypen för kvinnlig underordning och manlig överordning är det heterosexuella kärleksförhållandet och att kärleken uttrycks just genom under- och överordning (Holmberg, 1991). Detta kan kopplas till Butlers tankar om iscensättningar av kön och att vi uttrycker feminitet (underordnat) och maskulinitet (överordnat) inom ramen för en förväntad heterosexualitet. Holmberg har tillsammans med Ulrica Stjernkvist senare utvecklat sitt resonemang och menar att den maktordning vi ser i den heterosexuella parrelationen inte har något med kön att göra, utan snarare finns inneboende i parrelationen som institution (Holmberg & Stjernkvist, 2005a). Parrelationen ser de som en manligt strukturellt definierad relation i vilken det finns utrymme för en person att dominera den andra, oavsett kön. Det är således former av under- och överordning som strukturerar parrelationen oavsett vem eller vilka som ingår i den. Samma maktordning finns i samkönade relationer, men där är det inte självklart vem som gestaltar vad och hur. Det som vi tolkar som ett maskulint beteende och ofta knyts till maskroppar kan istället ses som uttryck för en strukturell överordning, vilken kan gestaltas av både biologiska kvinnor och män. Om vi använder mina teoretiska analysverktyg kan vi tolka Holmbergs och Stjernkvists resonemang som att den manliga överlägsenhetsnormen präglar hela vårt samhälle och också parförhållandet som institution. Överlägsenhetsnormen behöver dock inte gestaltas av en biologisk man, utan kan i lesbiska relationer lika väl förkroppsligas av en biologisk kvinna. Iscensättningar av överordning (maskulinitet) och underordning (feminitet) behöver ej kopplas till biologisk könstillhörighet.

Linda tror inte heller att det är lätt att få ett jämställt parförhållande. Hon menar att vi från då vi är små lär oss att relationer till viss del är ojämlika som t ex barnet i förhållande till sina föräldrar, till sin lärare och också relationen mellan kvinnor och män. Hon anser att detta är märkbart i alla relationer, samkönade såväl som olikkönade:

” såhär könsroller, att det är väldigt inpräntat att en är stark och en är svag, med man – kvinna – relationen liksom, att det, det är jättesvårt att komma bort ifrån det. Och att det i såhär samkönade relationer kan, kan bli så också, för att /.../ man tänker inte på det, men det, jag vet inte, det är så inlärt på något sätt...”

Det Linda säger kan tolkas utifrån Hirdman som att vi är så vana att förhålla oss till isärhållningens princip där maskulinitet konstrueras som motsats till feminitet,

att det ”smittar av sig” även på andra relationer där män och kvinnor inte nödvändigtvis interagerar med varandra, t ex det samkönade parförhållandet. Lindas uttalande kan också kopplas till Holmbergs & Stjernkvists resonemang om att parrelationer alltid struktureras kring under- och överordning, att vi förhåller oss till varandra utifrån ett dikotomt motsatstänkande.

Andra vänder sig mot detta resonemang om maktstrukturer i samkönade förhållanden i de fall då feminitet knyts till underordning och maskulinitet till överordning. Peter Thai Christensen (2005) ser det som ett uttryck för omgivningens starka behov av att inordna alla parförhållanden i en heterosexuell matris där den ena parten ses som ”kvinnan” och den andra blir ”mannen”. Ett dylikt tänkande leder till att samkönade förhållanden heterosexualiseras och vi undviker att ett samkönat förhållande på allvar utmanar de könsbundna dikotomier och hierarkier som genomsyrar hela samhället (Christensen, 2005).

Allting värderas

Även om vi tycker att vi utgår från vår personlighet i våra handlingar, i vårt beteende och utseende värderas alltid dessa av andra människor och (kan) tolkas som maskulina respektive feminina, vilket innebär att de sätts in i en makthierarki.

Frida talar om att välja arbetsuppgifter efter vad man tycker om, utifrån det som uppfattas som egen fri vilja, här i heterosexuella förhållanden:

”alltså det är ju ofta så, i ett tvåkönat förhållande, att det brukar vara det vara att, ”nej, min fru tycker om att laga mat och städa och ta hand om barnen så därför gör hon det och jag jobbar hellre”/.../ det är klart, människor tror det för att de ser inte strukturerna och de socialiseras olika och kvinnor ska tycka om att ta hand om barn och så./.../det är inte jämställt för det, alltså vad man vill och tycker om är ju en social konstruktion liksom och hamnar på nånstars i makthierarkin om man ska sätta så. Det är inte jämställt.”

Frida tror inte att det finns någon fri vilja. Hon tycker inte att det ultimata i någon typ av förhållande är att dela exakt lika, att det är en bra lösning att strunta i vad respektive part tycker om att göra, men att det ska finnas en förståelse kring orsaker till *varför* de tycker om det. Hon poängterar också att alla arbetsuppgifter värderas och att den som t ex tar ansvar för det gemensamma hemmet får mindre makt än den som yrkesarbetar. Fridas resonemang kan tolkas som att utförandet av hushållsarbete innebär att konstruera kön och ett iscensättande av feminitet. Yrkesarbete, som traditionellt sett definierats som maskulint, värderas högre (vilket vi t ex kan se utifrån hur det värderas ekonomiskt) och ger därmed större makt.

Enligt Hirdman innebär detta inordnande av allting under maskulina respektive feminina kategorier en förutsättning och förstärkning av isärhållandets princip. Hon menar att detta är ett tecken på att det inte är tillräckligt med olikheten i de biologiska kropparna för att hålla isär femininum och maskulinum, utan att genus-systemet kräver att olikheten accentueras. Hirdman kopplar återigen genus till biologiskt kön då hon anser att feminitet uttrycks av biologiska kvinnor. I ett samkönat förhållande blir detta problematiskt. Där kan det vara mer lämpligt att utgå från att feminitet snarare än biologiska kvinnor skapar underordning. I ett samhälle som är uppbyggt kring könsdikotomier kan vi se att det finns element av feminisering av underordnade grupper i skapandet av alla maktordningar (Christensen, 2005).

Det kan ibland vara svårt att värdera ett beteende i ett förhållande och veta vad som skapar under- och överordning. Nora problematiserar förhållandet mellan den som tröstar och att bli tröstad:

”...att det inte alltid är en som tröstar och en som är ledsen, för då blir det tänker jag lite ojämnt, såhär att man, en alltid är över och en alltid är under. För den som blir tröstad är ju alltid lite under. Samtidigt kanske den är över också för den får ju ta mest plats. Den får ju ta mest energi.”

Ett beteende som ofta tolkas som feminint, att uttrycka känslor och vara ledsen, behöver i ett parförhållande inte nödvändigtvis innebära en underordnad position. Att i sin person ta plats och utrymme i relationen kan ses som ett uttryck för makt och är en förutsättning för känslouttryck. Gränserna för kategorierna maskulint/överordnat och feminint/underordnat, som vår verklighet enligt isärhållningens princip inordnas i, är inte tydliga och självklara. Genussystemet behöver förstärkning för att kunna bestå.

6. SAMMANFATTNING

Då vi diskuterar jämställdhet talar vi allt som oftast om (makt)förhållanden mellan kvinnor och män. Enligt både Nationalencyklopedin och JämO innebär jämställdhet bl a ”att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet”. Enligt den feministiska utgångspunkten för jämställdhetsarbetet avgör individens biologiska kön hennes maktposition, både i samhället och i det heterosexuella parförhållandet. Mot bakgrund av detta har jag intresserat mig för jämställdhet och makt i samkönade relationer. Inledningsvis fastställde jag att jämställdhet är ett heteronormativt begrepp och undrade om det överhuvudtaget är användbart för att beskriva maktförhållanden i en samkönad relation. Jag valde att intervjua fem unga icke-heterosexuella kvinnor om deras syn på jämställdhet och vad de anser påverkar jämställdhet och makt i lesbiska relationer.

Samtliga informanter associerade spontant jämställdhetsbegreppet till förhållandet mellan kvinnor och män. Flera av informanterna uttryckte en kritisk hållning till begreppet och arbetet för jämställdhet. Jämställdhet kan ses som ett heteronormativt begrepp som, även om det syftar till att upphäva den manliga överlägsenhetsnormen, inte på allvar utmanar isärhållningens princip. Informanterna använde även jämställdhetsbegreppet för att beskriva maktrelationer i samkönade förhållanden. De delade upp jämställdheten i arbetsfördelning av praktiska hushållssysslor vilket jag valt att kalla för konkret jämställdhet och abstrakt jämställdhet som de menade innebar ”att ta plats”, ”att få utrymme” och en slags emotionell arbetsfördelning, att känslomässigt ta hand om varandra. Den abstrakta jämställdheten menade de sa mer om jämställdheten i förhållandet än den konkreta. Det visade sig att några av informanterna har olika bedömningskriterier för vad som är jämställdhet i en samkönad respektive i en olikkönad relation. De hade lättare att se maktskillnader i heterosexuella förhållanden, medan samma mönster i lesbiska förhållanden inte bedömdes vara ett uttryck för ojämsälldhet. Samtliga informanter anser att det är lättare att leva jämställt tillsammans med någon av samma biologiska kön. Isärhållandets logik, vilket skapar samma utgångspunkt och erfarenhet utifrån kön, verkar underlätta jämställdhet i lesbiska relationer.

Informanterna menar att det i heterosexuella relationer finns givna roller att gå in i, som konstitueras utifrån biologiskt kön, vilka motverkar jämställdhet. De komplementära könsrollerna som organiseras utifrån ett genuskontrakt anser de saknas i

ett samkönat förhållande. Där kopplas inte genus automatiskt till biologiskt kön utan båda parter kan istället omväxlande iscensätta maskulinitet och feminitet. Några av informanterna uttrycker att rollerna istället skapas utifrån personlighet och att de därför blir mer ”sanna”. Samkönade relationer kan utifrån detta synsätt ses som tomma på genusskapande processer och att de båda parternas könskonstruktion inte påverkar maktförhållandena i relationen, något som motsägs av Susan Oerton (1997). Det kan också anses vara heteronormativt att anta att kön enbart har betydelse inom ramen för en heterosexuell kontext (Holmberg och Stjernkvist 2005). Informanterna lyfter fram andra samhällseliga strukturella maktordningar såsom sexualitet, etnicitet, funktionshinder och klass, som de menar kan påverka maktordningen i parförhållandet vilket kan tolkas utifrån intersektionalitetsbegreppet. De tar också upp hur mer känslomässiga aspekter kan skapa underordning respektive överordning i en relation. Flera av informanterna anser att parförhållandet som institution kan påverka jämställdhet och makt i relationen. I parförhållandet ingår att till viss del kontrollera och ha makt över varandra samt kan anses struktureras kring roller av under- och överordning. Parförhållandet kan ses som en patriarkal institution där det finns utrymme för en person att dominera den andra oberoende av kön och sexualitet. Några informanter poängterar att allting, alla våra handlingar, beteenden, utseende, kan inordnas i kategorierna maskulint respektive feminint, som leder till underordning respektive överordning. Ingen arbetsuppgift kan ses som neutral utan värderas alltid och bidrar till individens maktpositionering.

7. AVSLUTANDE DISKUSSION

Min undersökning började som en personlig reflektion kring jämställdhetsbegreppet. Jag funderade på vad det är vi menar när vi talar om jämställdhet, vad är det som ska jämsställas, handlar det alltid bara om kvinnors förhållande till män och vice versa eller är begreppet användbart för att beskriva (makt)relationer mellan andra människor och kategorier? Är jämställdhetsarbete något bra eller bidrar det bara till att konservera könskategorierna och en binär könsuppfattning?

Jag menar liksom Ulrika Dahl att jämställdhetsbegreppet är heteronormativt till sin karaktär. Begreppet tar sin utgångspunkt i det heterosexuella parförhållandet då det anses problematiskt att det finns förtryck i den enligt kärleksideologin definierade tvåsamheten. Den romantiska kärleken bör istället förkroppsligas mellan fria kvinnor och trygga män. Jämställdhetspolitik handlar om att ombilda män och kvinnor och deras relation, utan att för den skull ifrågasätta eller underminera det heterosexuella begärsspelet. Att uttrycka maskulinitet och feminitet ska fortfarande göras inom ramen för en förväntad heterosexualitet. Jag håller med mina informanter då de säger att jämställdhetsarbete är bra då det lyfter fram ojämlikheten mellan könen på den politiska agendan och att det kan bidra till en större medvetenhet och diskussion hos den svenska befolkningen. Men jag anser att det är mycket problematiskt då andra relationsformer förbises och kön och könskonstruktion inte ses som relevant i samkönade relationer.

För jag menar att det är relevant. Jag anser liksom de författare jag lyft fram tidigare i uppsatsen att medlemmar av lhbt-gruppen också i allra högsta grad konstruerar kön och att det har relevans för hur makt fördelas i ett samkönat förhållande. Jag instämmer med de informanter som påpekar att alla beteenden och ageranden kan tolkas som feminina eller maskulina och därmed värderas. Idén om att två personer av samma biologiska kön är jämlika och jämnstarka, både fysiskt och psykiskt, bidrar till att samkönade förhållanden ses som en

maktfri zon och också ett osynliggörande av t ex samkönat partnervåld vilket kan få förödande konsekvenser. I det avseendet menar jag att min uppsats har stor relevans för socialt arbete. En ökad förståelse kring vad makt och roller konstrueras utifrån i ett samkönat förhållande kan vara användbart t ex i familjeterapeutiska sammanhang och även leda till en ökad uppmärksamhet på att maktojämlighet och dess extrem våld kan förekomma också i samkönade relationer.

Jag menar också att det i alla kärleksförhållanden finns ett embryo till en över- och underordning. I den heterosexuella parrelationen kopplar vi samman den med biologiskt kön och tolkar maktskillnader utifrån genusteorier. Jag vill inte gå så långt som att säga att parförhållandet uteslutande struktureras kring under- och överordning, det är jag för romantisk för att göra. Men jag tror att det är lätt att påverka, få makt och kontroll över en annan människa i en parrelation med ideal som ”att vara den personen närmast”, intimitet, ”den som förstår mig bäst” och vara den som utgör ett stöd då det krisar. Kärlek innebär också sårbarhet, beroende och rädsla då det alltid finns en risk för att förlora det som man håller kärt.

Personligen tror jag liksom mina informanter att det är lättare att leva jämställt tillsammans med en kvinna än med en man. Vi lär oss från spädbarnsåldern att konstruera kön enligt en förhållandevis homogen och binär mall och jag menar därför att pojkar får större övning i och blir bättre på att iscensätta maskulinitet vilket innebär makt och överordning. I heterosexuella relationer får män i större utsträckning än kvinnor utrymme att uttrycka maskulinitet och därav kommer en maktskillnad. Mallen för heterosexuella parrelationer som utgår från de könsroller som konstrueras utifrån könsmaktsordningen och heteronormativiteten menar jag inte är lika aktuella och ”tvingande” i ett samkönat förhållande. Detta utesluter inte att könskonstruktion har relevans även för samkönade relationer. Könsmaktsordningen påverkar också lesbiska parförhållanden och jag tror inte att vi fritt konstruerar roller enbart utifrån personlighet och önskemål. I en lesbisk relation kan de båda parterna uttrycka feminitet och maskulinitet i olika stor utsträckning, men jag tror att skillnaden i uttryck oftast är mindre och att rollerna kan vara mer omväxlande. Jag hävdar att medlemmar av lhbt-gruppen i vissa avseenden kan ställa sig utanför det heterosexuella begärsspelet med tillhörande performativitet och istället känna större frihet i sina könsuttryck. Föreställningar om kvinnlighet och manlighet sker inom ramen för heterosexualitet.

Ett nytt område som jag kommit i kontakt med under uppsatsarbetet men tyvärr inte kunnat fördjupa mig i är forskningen kring butch/femme-paret. Jag tycker att det är intressant att så få av mina informanter själva tar upp dessa till synes motsatta genusidentifikationer då vi diskuterar vad som kan påverka jämställdhet och makt i samkönade relationer. Det är också intressant att så få har personlig erfarenhet av butch/ femme-par, både vad det gäller egna förhållanden och förhållanden i bekantskapskretsen. Kath Weston beskriver hur det under 1940- till 1960-talet var vanligt med butch/femme bland lesbiska i USA, men att de polariserade genusidentifikationerna till viss del under 1970-talet ersattes av ett androgynitetsideal som dock gick tillbaka under 1980-talet. Var finns butch/ femme-paren bland dagens lesbiska i Malmö/Lund-regionen? Är det fortfarande ett klass-pecifikt och geografiskt avskilt fenomen som är mer vanligt förekommande bland arbetarklass-flator på landsbygden än i en akademisk stadsmiljö? Finns butch/ femme-paren överhuvudtaget eller råder det snarare ett ideal av androgynitet inom den lesbiska gruppen?

Utifrån den offentliga jämställdhetsdiskussionen tycker jag det är intressant att informanterna lyfter fram andra mer abstrakta aspekter av jämställdhet som de flesta menade spelar större roll för jämställdheten i förhållandet än den konkreta arbetsfördelningen av t ex hushållssysslor. I den offentliga debatten lyfts främst fram konkreta sidor, såsom skillnaden mellan könen i inkomst, ohälsa, fördelning av chefer i näringslivet och politiker, vilket kanske är nödvändigt då jämställdheten ska göras mätbar. Min uppfattning är dock att diskussionen om den mer abstrakta jämställdheten helt saknas i den allmänna debatten. Samtliga informanter tar upp andra strukturella maktordningar än kön som de anser påverkar maktförhållandet i relationen. De nämner t ex sexualitet, etnicitet, funktionshinder och klass. Jag menar att även denna diskussion saknas i den allmänna jämställdhetsdebatten som enligt min uppfattning enbart tar hänsyn till biologiskt kön och därigenom ser män och kvinnor som två relativt stabila och enhetliga kategorier. Intersektionalitetsbegreppet belyser hur olika strukturella maktordningar samverkar och bestämmer människors sociala position, både i offentliga och privata rum. Jag menar att det därför vore önskvärt med en mer nyanserad jämställdhetsdiskussion som visar på hur jämställdhet och makt i parförhållanden kan påverkas av andra maktasymmetrier än de som grundas på biologiskt kön. Det skulle kunna leda till att även samkönade par införlivas i diskussionerna.

Min uppsats kom också att handla om skillnaden mellan en traditionellt feministisk och en queer förståelse av begreppen kön och genus vilket får stor inverkan på hur vi ser på jämställdhet och makt i samkönade respektive olikkönade relationer. Hos flera av informanterna hittade jag spår av båda uppfattningarna. Queerteorin har av andra feminister utsatts för kritik då den upplevs vara alltför liberal och därmed bortser från samhällsliga strukturer som påverkar individens maktposition. Queerteorin, som är en postmodern teoribildning, innefattar bl a en upplösning av subjektet och fasta (samhällsliga) kategorier, vilket blir liberalt i den meningen att alla människor då anses ha samma utgångspunkt. Feminismens funktion som frigörelserörelse upphör om kvinnor inte längre kan ses som en grupp med gemensamma erfarenheter. Hur lesbisk feministisk teoribildning och queerteori både möts och kolliderar har på ett förtjänstfullt sätt visats av Pia Laskar (1996).

Att flera av informanterna utifrån en jämställdhetsaspekt bedömer traditionella könsroller olika i olikkönade respektive samkönade relationer menar jag är problematiskt. Enligt deras resonemang blir förtryck i en parrelation enbart relevant i en heterosexuell kontext. Som jag tidigare nämnt menar jag att det kan bidra till ett osynliggörande t ex av förtryck och våld i samkönade relationer.

Avslutningsvis vill jag tacka informanterna för att ni ställt upp på att bli intervjuade och ert stora intresse och engagemang i de frågor jag ville diskutera. Tack för er öppenhet och att ni så frikostigt delade med er av tankar, åsikter och känslor. Utan er hade det inte blivit någon uppsats.

REFERENSFÖRTECKNING

- Ambjörnsson, F (2006) *Vad är queer?*. Stockholm: Natur och kultur.
- Butler, J (1990) *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Butler, J (2005) *Könet brinner! Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm: Natur och kultur.
- Carrington, C (1999) *No place like home. Relationships and family life among lesbians and gay men*. Chicago: The university of Chicago press.
- Christensen, P T (2005) I huvudet på JämO - Jämställdhet i homotappning. *Jämsides*, nr 11.
- Dahl, U (2005a) Scener ur ett äktenskap: Jämställdhet och heteronormativitet. I: Kulick, D (red) *Queersverige*. Stockholm: Natur och Kultur, s 48-71.
- Dahl, U (2005b) "Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör" *En kunskapsinventering av forskning om homofobi och heteronormativitet*. Stockholm: HomO och Forum för levande historia.
- de los Reyes, P & Mulinari, D (2005) *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Dunne, G A (1997) *Lesbian lifestyles. Women's work and the politics of sexuality*. London: Macmillan press ltd.
- Ek, A-C (1999) *Metod, makt och kön i ett feministiskt samtalsrum*. Umeå: Kvinnovetenskapligt forum.
- Florin, C & Nilsson, B (2000) "Något som liknar en oblodig revolution..." – *jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen*. Umeå: Umeå Universitet.
- Gemzöe, L (2002) *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag.
- Holmberg, C (1991) Om makt i parrelationer. I: Holmberg, C & Nordenstam, A (red) *Varför feminism i ett jämställt samhälle?* Göteborg: Kvinnovetenskapligt forum & forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning, Göteborgs universitet, s 39-62.
- Holmberg, C (1993) *Det kallas kärlek. En socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma.
- Holmberg, C & Stjernkvist, U (2005a) *Våldsamt lika och olika – om våld i samkönade parrelationer*. Stockholm: Centrum för genusstudier, Stockholms universitet.

- Holmberg, C & Stjernkvist U (2005b) Våld i samkönade parrelationer. *Socialmedicinsk tidskrift*, nr 6:548-557.
- Hirdman, Y (1988) Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3:49-62.
- Hirdman, Y (2001) *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Kulick, D (1996) Queer theory: Vad är det och vad är det bra för? *Lambda Nordica*, nr 3-4:5-22.
- Kurdek, L A (2005) What do we know about gay and lesbian couples? *Current directions in psychological science*, vol 14, nr 5:251-254.
- Kvale, S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Laskar, P (1996) Queer teori och feminismen: Beröringspunkter och spänningar. *Lambda Nordica*, nr 3-4:67-80.
- Lindholm, M (1996) Vad har sexualitet med kön att göra? *Lambda Nordica*, nr 3-4:38-53.
- Lykke, N (2001) Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3:47-56.
- Molina, I & de los Reyes, P (2003) Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/etnicitet i det postkoloniala Sverige. I: de los Reyes, P & Molina, I & Mulinari, D (red) *Maktens (o)lika förklänader. Kön klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas, s 295-317.
- Nationalencyklopedin 2006
- Nordberg, M (2005) *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, feminitet och heteronormativitet*. Göteborg: Arkipelag.
- Oerton, Sarah (1997) "Queer Housewives?": Some problems in theorising the division of domestic labour in lesbian and gay households. *Women's studies international forum*, nr 3:421-430.
- Rosengren, K E & Arvidsson, P (2002) *Sociologisk metodik*. Malmö: Liber.
- Rosenberg, T (2002) *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.
- Schneider, M S (1986) The relationships of cohabiting lesbian and heterosexual couples: a comparison. *Psychology of women quarterly*, nr 10:234-239.
- Slater, S (1999) *The lesbian family life cycle*. Chicago: University of Illinois press.

- Starrin, B & Renck, B (1996) Den kvalitativa intervjun. I: Svensson, P-G & Starrin, B (red) *Kvalitativa studier i teori och praktik*, Lund: Studentlitteratur, s 52-78.
- Svensson, P-G (1996) Förståelse, trovärdighet eller validitet? I: Svensson, P-G & Starrin, B (red) *Kvalitativa studier i teori och praktik*, Lund: Studentlitteratur, s 209-227.
- Vetenskapsrådet (1990) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab
- Weeks, J & Heaphy, B & Donovan, C (2001) *Same sex intimacies. Families of choice and other life experiments*. London: Routledge.
- Westerståhl, A (2004) Hälsfrågor och lesbiska kvinnor. Ett exempel på heteronormativiteten inom det medicinska kunskapsområdet. I: Olsson, A-C & Olsson, C (red) *I den akademiska garderoben*. Stockholm: Atlas.
- Weston, K (1997) *Families we choose. Lesbians, gays and kinship*. New York: Columbia university press.

BILAGOR

Bilaga 1

INTERVJUGUIDE

Bakgrundsfakta

Ålder, utbildning, föräldrars utbildning, uppväxt, längd nuvarande förhållande, tidigare förhållande, sexuell identitet, könsidentitet.

Jämställdhet

- Vad är jämställdhet? Vad står ordet jämställdhet för?
 - i samhället
 - i parförhållanden
- Hur värderar du jämställdhet? Är det viktigt? Varför/varför inte?
- Vad påverkar jämställdheten i samhället, i parförhållanden?
- Påverkar individernas könsrepresentation jämställdhet och maktrelationer i ett förhållande?
- Hur ser du på parförhållandet som institution? Är det ett bra eller dåligt ”forum” för jämställdhet?
- Hur uppnår man jämställdhet i samhället och i en parrelation? Går det? Är det lättare i en samkönad relation?

Makt

- Vad är makt? Vad står ordet makt för? Negativt/positivt? Var finns? Vem har?
 - i samhället
 - i parförhållanden
- Vad påverkas maktrelationer/maktförhållanden av? Vad finns det för maktordningar?
 - i samhället
 - i ett parförhållande
- Hur får man makt? Hur uppstår maktskillnader?
 - i samhället
 - i ett parförhållande
- Hur visar sig maktskillnader? Hur ser man att det finns en maktojämlighet?

Projektets titel: Jämställdhet och samkönade relationer	Datum:
Studieansvarig/a: Sara Karlsson hso03230@stud.mah.se	Studerar vid Malmö högskola, Hälsa och samhälle, 206 05 Malmö, Tfn 040- 6657000 Utbildning: Socionomprogrammet Nivå: C-opsats i socialt arbete
<p>Information om projektet: Jämställdhetsbegreppet används i offentliga sammanhang och i den allmänna debatten nästan uteslutande om relationen mellan gruppen kvinnor och gruppen män inom skilda områden i samhället. JämO definierar t ex jämställdhet som att <i>kvinnor</i> och <i>män</i> ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom alla väsentliga områden i livet. Det biologiska könet verkar således vara grundläggande för kategoriindelningen och därmed individens maktposition på olika nivåer i samhället.</p> <p>Jag har därför blivit intresserad av jämställdhet i samkönade relationer. Enligt ovanstående antaganden borde en parrelation som består av två individer med samma biologiska kön ha större möjlighet att vara jämställd. Men jag antar också att det finns ojämställdhet även i dessa förhållanden. Jag vill i min uppsats undersöka hur personer som lever i samkönade parrelationer relaterar till och reflekterar kring begreppet jämställdhet. Jag vill också diskutera om det finns andra maktrelationer än de som härrör från biologiskt kön i dessa relationer. Skapas det andra roller än könsroller i samkönade relationer som i sin tur leder till under- respektive överordning och vad beror denna maktpositionering i så fall på?</p> <p>Jag kommer att intervjuca ca sex personer kring detta ämne varav Du är en. Delar av Dina svar kommer att redovisas i uppsatsens resultatdel och analyseras utifrån några teoretiska nyckelbegrepp i analysdelen. Materialet kommer att oidentifieras, dvs Din anonymitet säkerställs genom att det inte kommer vara möjligt att kunna identifiera enskilda informanter i undersökningen.</p> <p>De uppgifter som insamlas kommer inte att användas för något annat syfte än för forskning.</p> <p>Ditt deltagande är frivilligt och Du har när som helst rätt att avbryta din medverkan.</p> <p>Härmed tillfrågas Du om deltagande i studien.</p>	